

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**BAKALÁŘSKÉ
PREZENČNÍ STUDIUM**

2010 – 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hana Kočí

Rodina a její socializační funkce

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce:
PaedDr. Ľubomír Holkovič CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

**BACHELOR COMBINED (PART TIME)
STUDIES**

2010 - 2013

BACHELOR THESIS

Hana Kočí

The family and its socializing function

Prague 2013

**The Bachelor Thesis Work Supervisor:
PaedDr. Ľubomír Holkovič CSc.**

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autora: Hana Kočí.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu práce PaedDr. Ľubomíru Holkovičovi CSc. za vstřícnost, se kterou mou práci konzultoval, za jeho cenné připomínky a rady.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá socializačním vlivem rodiny na výchovu a vzdělání dítěte. Rodina patří mezi základní instituce, které mají nenahraditelný vliv na rozvoj osobnosti jedince i jeho školní výsledky. Práce je zaměřena na zjištění, nakolik rozdílnost rodiny úplné či neúplné, samotní rodiče, jejich vzdělání a zájem o školní výsledky dítěte ovlivní jeho přístup ke vzdělání a výšku dosaženého vzdělání.

Teoretická část se zaměřuje na rodinu, její socializační funkci a význam pro pozdější vztah dítěte k edukaci.

V praktické části se budeme snažit kvantitativním výzkumem zjistit, do jaké míry ovlivňuje rodinné prostředí studentův postoj ke škole a vzdělávání vůbec.

Klíčové pojmy

Dítě, rodina, socializace, škola, školní úspěšnost, výchova, vzdělávání

Annotation

This thesis deals with the socialization influence of family on the upbringing and education of child. Family is one of the basic institutions having an irreplaceable influence on the personality development and his/her school results.

The work focuses on the extent to which a complete or incomplete family, the parents themselves, their education and interest in their child's school results, affect his/her attitude to education and the degree of education attained.

The theoretical part focuses on the family, its socialization function and importance for the child's future attitude to education.

In its practical part, the work deals with quantitative research in order to find out to which extent the family background influences the student's attitude to school and education as such.

Key words

Children, education, family, school, school succes, socialization, upbringing

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	
1 RODINA A JEJÍ HISTORIE	9
2 FUNKCE RODINY	14
3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ FUNKČNOST RODINY	19
4 SOUČASNÁ RODINA	21
5 DĚLENÍ VÝCHOVY, VÝCHOVNÉ STYL Y	23
6 PROSTŘEDKY VÝCHOVY	26
7 VLIV RODINY NA JEDNOTLIVCE A JEHO VZDĚLÁNÍ	28
PRAKTICKÁ ČÁST	
8 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	32
9 CÍL VÝZKUMU	33
10 ANALÝZA A SHRnutí VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	46
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	51
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	54
SEZNAM PŘÍLOH	55
PŘÍLOHY.....	I
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE.....	

ÚVOD

Rozhodování při výběru tématu mé bakalářské práce bylo snadnou záležitostí. Pracuji na střední odborné škole jako učitelka odborného výcviku a za dlouhá léta působení jsem si povšimla, že mnoho žáků přichází na naši školu studovat bez zájmu o zvolený obor, bez dostatečné motivace něčeho dosáhnout. Příčinou bývá v mnoha případech nedostatečně podnětné rodinné zázemí.

V dnešní době dochází ke zvýšení počtu studentů, kteří jsou ve škole neúspěšní. Roli zde sehrává několik faktorů, jedním z nich může být rodina se svými klady i zápory. Každý z nás může totiž být pro děti na jedné straně velkým přínosem a obohacením, na straně druhé ale může napáchat nenapravitelné škody.

Rodina je určitě nejstarší a nejdůležitější lidskou společenskou institucí. Vznikla už v pradávných dobách, nejen kvůli rozmnožování, ale hlavně z potřeby ochraňovat své potomstvo, učit ho, vzdělávat a připravovat pro život. Funkční rodina dává každému jedinci pocit bezpečí, podporu, poskytuje potřebné zázemí, bez kterého nelze v dnešní společnosti dobře fungovat. Rodina je společenstvím času, prostoru a prožitků, je nenahraditelnou školou života.

Vzhledem k tomu, že pracuji ve školství, pravidelně se setkávám s některými negativními jevy, které vyplývají z nefunkční rodiny. Kvalitní nebo nekvalitní výchova je výsledkem i naší práce. Musíme si uvědomit, že mnohé z problémů, ať už výchovných či prospěchových, jsou zapříčiněny právě nefungující rodinou.

Hlavním cílem této práce pro nás bude zjistit, jak velký vliv má zájem rodičů na pozdější dosažené vzdělání dětí, nakolik si dnešní mládež cení vzdělání, jak moc jsou jim v tom rodiče vzorem a zda dopomáhá úplná rodina a její socioekonomická situace k harmonickému rozvoji osobnosti.

S ohledem na tento cíl jsme bakalářskou práci rozčlenili do dvou částí.

První část je zaměřena na historii rodiny, její funkci a faktory, které tuto funkčnost ovlivňují. Dále se zabývá výchovnými styly, prostředky výchovy, vlivem výchovy na vzdělávání dítěte a působením rodiny na edukaci jedince.

Druhá část je soustředěná na praktický výzkum, ve kterém podrobně zpracováváme a zjišťujeme vliv různého rodinného prostředí, dosaženého vzdělání rodičů a jejich zájmu o školní výsledky potomka na dosažené vzdělání dítěte.

TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A JEJÍ HISTORIE

„Rodina může člověku pomoci, ale také ho může úplně zlikvidovat. Nejhorší je, že si nikdo nemůže vybrat, kam se narodí.“ (Vágnerová, 1999)

Každý z nás pochází z nějaké rodiny. Na otázku „co je to rodina“ určitě dostaneme jinou odpověď od právníka, sociologa a jinou od dítěte.

Velký sociologický slovník vymezuje rodinu jako původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která má funkci reprodukční, socializační a výchovnou. (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996)

J. Jandourek definuje rodinu jako formu dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. (Jandourek, 2007)

Podle Výrosta a Slaměníka je rodina nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory a seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli, také učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny, přičemž se uplatňuje jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení si vytváří postoj k okolí, sobě samému i společnosti obecně. (Výrost, Slaměník 1998)

Český právní řád rodinu nebo její členy obecně neurčuje, občanský zákoník se o rodině zmiňuje letmo a neurčitě, trestní zákoník také definici rodiny neobsahuje.

Všeobecná deklarace lidských práv tvrdí, že rodina je přirozený a základní prvek společnosti.

Podle Střelce je rodina malá sociální skupina, která vzniká manželstvím a umožňuje soužití partnerů – rodičů, jejich dětí, utváří vztahy mezi příbuznými, ale i mezi rodinou a společností. (Střelec, 1998)

My se ztotožňujeme s názorem E. Schaefferové, která prohlásila, že rodina je uměleckým dílem, které se stále proměňuje a vyvíjí, přičemž je i kolébkou tvořivosti a utváření mezilidských vztahů. (Schaefferová, 1995)

Vůbec poprvé byla rodina prohlášena za základ společnosti kolem roku 450 př. Kr., v římském zákoníku, tzv. Dvanácti deskách.

Rodina jako pojem tedy existuje od nepaměti, v průběhu dějin lidstva byl však tento pojem naplňován různým obsahem, který se vždy lišil v závislosti na čase a místě. Pro nás znamená rodina primárního socializačního činitele. Díky rodině je jedinci zprostředkovaná sociokulturní zkušenost, přičemž se rozvíjí nejen jeho psychické funkce, ale zároveň celá osobnost. V každé rodině jinak funguje sociální komunikace, způsob uvažování, hodnocení, normy, role a žádoucí způsoby chování.

Rodina je první společenskou skupinou, do které se rodíme. V rámci rodiny se realizuje potřeba lásky, spolupatříčnosti, jistoty a bezpečí. Rodina by měla být především emocionálním zázemím, pilířem bezpečí a jistoty, místem stimulace, uznání, podnětů a zkušeností, ale i základnou pro vstup do společnosti. (Havlík, Koťa, 2007)

Ve své historii procházela rodina procesem změn ve své velikosti, významu i začlenění do společnosti, ale také v postavení svých členů, především obou rodičů a jejich rolí. Rodina působí na dítě individuálně specificky, tzn. mírou pozitivního citového vztahu. Určitým způsobem stimuluje své členy k posuzování hierarchie hodnot a vštěpuje základní vzorce chování. Na výchovné postoje rodiče spolupůsobí i vlastní zkušenosti z dětství, vztah k vlastním rodičům, dosavadní citový a psychosociální vývoj, inteligence, vzdělání, osobní systém hodnot a ideálů, ale i všechny konflikty či napětí, které rodič pociťuje.

Víme, že dokonale funkčních rodin v reálném světě existuje velmi málo. Každá rodina se v dnešní době potýká s nějakými problémy. Jak se ovšem rodina s nepříznivými situacemi vypořádává, záleží právě na její stabilitě a pevnosti. Osobnost rodičů rozhodujícím způsobem přispívá k utváření sociálního a emocionálního klimatu v rodině. Matka je představitelkou bezpečí. V prvních letech života dítěte má nesporně největší význam, pečuje o dítě, dává mu citové podněty. Pokud matka neplní z nějakého důvodu svoji funkci nebo ji plní nedokonale, může to být příčina nenapravitelných poruch v citovém životě dítěte. (Prchal, 1988)

Otec je pro dítě vzorem mužnosti a představitel autority. Jeho úloha je jiná, než úloha matky. Otec uplatňuje na dítě nároky rozumové a je představitelem kázně. (Matoušek, 1997)

Důležité je vzájemné respektování a ohleduplnost jednotlivých členů, také vzájemná komunikace, kde každý má právo na svůj názor.

Taková rodina otevřeně přijímá nové myšlenky, postoje a nová řešení problémů.

Souhlasíme s vyjádřením J. Čápa, že rodina je místo, kde si lidé musí k sobě vytvářet vztahy, kde musí i nutně komunikovat, protože rodina může vývoj dítěte příznivě formovat nebo naopak brzdit. (Čáp, 1997)

Péče o dítě a jeho výchova není úloha jednoduchá, ne každý je schopen roli rodiče plnohodnotně naplnit. Rodiny, ve kterých dítě vyrůstá, mohou být různé. Pokud je rodina stabilní, dítěti připravuje láskyplné a klidné prostředí. Na základě toho mu zajišťuje pevné zázemí a dítě tak získává pocit životní jistoty. Rodina představuje pro takové dítě útočiště na celý život. Rodiče mají právo a povinnost vychovávat své děti, ale vždy by měli akceptovat dětskou osobnost. (Grecmanová, Holoušová, Urbanovská 2002)

Děti potřebují lásku. Není to pouhé přelévání citů z jedné strany na druhou. Je v tom velká dávka zdravého rozumu a hlavně hodně učení, kdy se učí nejen dítě, ale i rodiče. „Domov je místo, kde žijí naši.“ Naši znamená naši lidé. Věta je nadčasová a říká úplně vše. Tam, kde jsou naši, je i domov, tedy rodina. Místo, kde nás přijímají bez předsudků, takové jací jsme. (Matějček, 2000)

Tradiční rodina

V období před průmyslovou revolucí se už sice hovoří o rodině, ale v písemných pramenech nacházíme spíše název domácnost. Ta zahrnovala jak pokrevní příbuzné, tak i sloužící nebo čeledě. V této komunitě nešlo jen o pokrevní příbuzenství, ale i o společné hospodaření a stolování. Tradiční rodina sloužila hlavně jako ekonomická jednotka.

Tato rodina fungovala na zcela jiných principech než rodina dnešní. Obyvatelstvo většinou žilo na venkově a udržení a rozšíření majetku byla podřízena veškerá činnost rodiny. Život hospodářského zvířete byl často ceněn víc než život rodinného příslušníka. Vyskytovala se promiskuita a mimomanželské styky. Kulturní život rodiny se omezoval hlavně na vesnické slavnosti a církevní události. (Grecmanová, Holoušová, Urbanovská 2002)

Do období průmyslové revoluce se tedy jedná o tzv. tradiční neboli stavovskou rodinu. S rozvojem společnosti, změnami v zemědělské a průmyslové výrobě, ale i s nárůstem městské části obyvatelstva, dochází ke změně v chování lidí jak v citové, tak sexuální oblasti. Na konci 18. století hovoříme o první sexuální revoluci. Mění se vztahy mezi rodiči a dětmi, objevuje se romantická láska.

Na přelomu 19. a 20. století začaly pracovat v průmyslu ženy, někdy i děti. Muž přestal být hlavním živitelem rodiny a to vedlo k tomu, že jeho prestiž v rodině klesala. Došlo tím k výraznému narušení tradičně pojímaných rolí.

V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století probíhá druhá sexuální revoluce. Jejími průvodními jevy jsou – odstranění zábran v sexuálním nemanželském styku,

zvýšená promiskuita, porodnost nemanželských dětí a velká rozvodovost. Tato druhá sexuální revoluce měla velmi negativní dopad a neblahý vliv na rodinu jako celek.

Teprve výskyt choroby AIDS vedl k snížení promiskuity a k zásadním změnám v pohlavním životě lidí. (Grecmanová, Holoušová, Urbanovská 2002)

Po druhé světové válce dochází k nárůstu sňatečnosti a tzv. baby boomu, který bývá interpretován jako reakce Evropanů na přestálá válečná utrpení. Tento trend neměl dlouhého trvání. Dochází k pozvolnému prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými. Velkou změnu způsobil vynález a rozšíření ženské antikoncepce v 60. a 70. letech 20. století. Ženy dostaly do rukou rozhodovací pravomoc, zda budou či nebudou mít dítě.

Česká rodina v posledních desetiletích také prošla zajímavým vývojem. I u nás došlo v poválečném období k baby boomu, lidé vnímali založení rodiny jako hlavní oblast seberealizace. Ale liberální rozvodová legislativa, nedostatečná sexuální osvěta, případně i sňatky uzavřené v nízkém věku, vedly často k rozvodu. Institut rodiny reaguje na sociální změny, protože se mění jak vzorce chování, tak hodnotový žebříček. (Tuček, 1998)

Od patriarchální rodiny s přísnou vládou otce přechází vývoj k rodině založené na rovnoprávnosti, rodině partnerské, demokratické. Někdy slyšíme názor, že současná rodina je ve srovnání s rodinou tradiční krizová, snadno dochází k jejímu rozpadnutí a výchova dětí je tím ohrožená. Rodina dává dítěti silné zkušenosti ze života. Ukazuje mu, jak se mají lidé chovat jeden k druhému, jak mají spolupracovat, pomáhat si, jak reagují, když se jim něco nedaří, když se dostanou do zátěžové situace, co je úkolem muže a ženy. Rodina začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu určité sociální požadavky a normy. Odměnami nebo trestem přitom podporuje přijetí těchto požadavků a norem. Nalézt správný vztah k dětem není pro rodiče vždycky snadné. Na jedné straně mohou rodiče vystupovat jako autorita, a na straně druhé na sebe berou roli kamaráda. Ovšem víme, že ani jeden z těchto výchovných extrémů není pro naplnění rodičovské odpovědnosti vhodný. (Grecmanová, Holoušová, Urbanovská 2002)

Fáze vývoje rodiny

Institut evropské rodiny se vyvíjel po několik staletí.

Můžeme se zabývat třemi stěžejními fázemi vývoje rodiny (zhruba v období od 16. - do 19. století):

- relativně malé nukleární - dvougenerační rodiny, které udržovaly intenzivní kontakty s celou komunitou, členové rodiny nebyli citově zvýhodněni oproti například širším příbuzenským a sousedským svazkům. Rodina plnila především ekonomickou funkci, byla spíše zárukou přežití. Sňatky byly uzavírané hlavně z majetkových důvodů.
- další forma, tzv. přechodná, existovala převážně jen ve vyšších vrstvách a to zhruba na přelomu 17. a 18. století. Rodina se tu vymezovala oproti celé společnosti, důraz byl kladený na autoritu otce a na mateřskou lásku.
- třetí fáze se začíná objevovat v průběhu 19. století, v mnoha aspektech přetrvává prakticky dodnes. Znamená citový individualismus, svobodnou volbu partnera na základě lásky, důraz na vlastní soukromí a pevné citové vazby. Díky nenarůstajícímu počtu obyvatel, ale zároveň zvýšení počtu domácností čítá nyní průměrná rodina dva až tři členy.

Historické modely rodiny

Rozlišujeme dva základní historické modely rodiny – severozápadní a jihovýchodní.

Severozápadní model (platný i v Čechách a větší části Moravy) byl charakterizován těmito znaky:

- malý počet členů rodiny (4 – 5 osob)
- relativně vysoký věk vstupu do manželství
- nižší míra pokrevního příbuzenství v rodině
- dědické právo znamenající, že majetek dědil prvorozený syn, který ale musel vyplatit matku a sourozence
- k uzavření sňatku bylo nutné vlastnit nějakou půdu, bez ní k sňatku nemohlo dojít

Jihovýchodní model byl typický těmito znaky:

- mnohočlenné rodiny
- věk vstupu do manželství byl kolem 20 let
- po smrti otce zůstávali sourozenci i matka na statku
- bylo běžné soužití více než jednoho páru pod jednou střechou

Tyto dva modely ale nebyly striktně vyhraněné, místy se prolínaly.

2 FUNKCE RODINY

Důležitým předpokladem zdravého rodičovství je dobrý partnerský vztah mezi manželi. Prvním úkolem rodičů je tedy pečovat, rozvíjet a chránit vzájemný vztah. Narození dítěte a první rok jeho života je zkouškou obou manželů, náročnou i krásnou etapou jejich života.

Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které plní rodina jednak vůči svým příslušníkům, ale také ve vztahu ke společnosti. Kvantitativní a kvalitativní naplnění těchto funkcí je závislé na společenských podmínkách a na rodinné struktuře.

Funkční rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – hmotně zabezpečuje své členy, zajišťuje výživu, pečuje o zdraví a kulturní návyky, vštěpuje dětem morálku a způsoby chování v dané společnosti. Také jedince usměrňuje, ovlivňuje v různých směrech, chrání a v neposlední řadě podporuje. (Mojžíš, Sobota, 1997)

Všechny tyto funkce jsou nezastupitelné, víme, že je proto důležité, aby každá jedna z těchto funkcí byla rodinou naplněná.

Rodina a její prostředí je místem, kde se dítě učí mít rádo, kde si vytváří od útlého věku hluboká citová pouta a kde se učí city projevovat a přijímat. Je místem porozumění, pocitu bezpečí, místem, kde se může jeden na druhého spolehnout a kde si váží jeden druhého. Pokud dítě vyrůstá v takovémto prostředí, má položené dobré základy pro další život a na těchto základech potom staví i svoji rodinu.

Rodina je vždy situovaná v určitém společenském prostoru a určitém čase. Funkce rodiny nezůstávají v průběhu vývoje strnulé a neměnné. Jejich obsah se proměňuje, některé funkce ztrácejí svůj původní význam, mohou se zužovat, přetvářet nebo i rozšiřovat. Přesto stále vnímáme rodinu jako nepostradatelnou a těžko nahraditelnou instituci pro jedince, obzvláště pro děti, z důvodu jejich nezaměnitelných a jedinečných úkolů, které rodina plní vůči svým příslušníkům i vůči společnosti. (Kraus, 2008)

Mezi základní funkce rodiny tedy patří:

- funkce biologická (reprodukční)
- ekonomická (zabezpečovací)
- emocionální (ochranná)
- socializační (výchovná)

Biologicko – reprodukční funkce

V prostředí rodiny dochází k uspokojování základních biologických potřeb (spánek, strava, sex atd.)

Reprodukční funkce má význam jednak pro společnost jako celek, ale i pro jedince tvořící rodinu. Děti jsou pokračováním života rodiny a společnosti.

Má-li společnost zabezpečit svůj perspektivní rozvoj, potřebuje stabilní reprodukční základnu. Proto stát zasahuje do oblasti péče o rodinu celou řadou sociálních opatření. (Mojžíš, Sobota, 1997)

Ekonomicko – zabezpečovací funkce

Je důležitá pro samotnou existenci rodiny, ale i pro rozvoj ekonomického systému společnosti, protože rodina je základní ekonomickou jednotkou společnosti.

V současné době znamenají děti pro rodinu velké ekonomické zatížení. Pro společnost je pak důležité začlenění jednotlivých členů rodiny do výrobního či nevýrobního sektoru dle vzdělání a kvalifikace.

Rodina je mikroekonomickou jednotkou, která disponuje svými finančními a materiálními prostředky. Tyto prostředky pak buď investuje nebo spotřebovává, či ukládá, a tím se prakticky podílí na stabilitě ekonomického systému společnosti. (Malach, 2007)

Emocionálně – ochranná funkce

Její podstatou je uspokojování potřeb, jako je bezpečí, láska, jistota, pochopení, vytvoření rodinného zázemí, citové podpory a uznání. To vše patří do důležitých hodnot rodinného života a je nezbytné především pro zdravý vývoj dětí, ale i pro dospělé členy rodiny.

Nikde nenajdeme žádný návod, jak žít a prokazovat lásku členům rodiny, ale víme, že pozitivní emocionální atmosféra v rodině se promítá ve všech jejích aspektech. (Schaefferová, 1995)

Socializačně – výchovná funkce

Pro tuto funkci rodiny můžeme předložit dvě definice:

Podle Kellara je socializace důležitým spojením mezi jednotlivými

generacemi a způsobem udržení kontinuity vývoje rodiny a společnosti obecně, přičemž je nutná k zajištění kontroly chování a myšlení členů společnosti. (Keller, 2004)

Podle Kohoutka správný a vhodný způsob výchovy bývá často charakterizován jako výchova s láskou, trpělivá, vytvářející vztahy vzájemné sympatie, porozumění, posilující sebedůvěru dítěte a akceptující (přijímající) dítě takové, jaké je. (Kohoutek, 1996)

Z tohoto můžeme odvodit, že socializačně-výchovná funkce patří mezi nejdůležitější. V dnešní době bývá socializační funkce rodiny upozaděná a bývá nahrazovaná důrazem na materiální zabezpečení.

Snižování stability rodiny, její rozpad, změny pohledu na nemanželské děti, matky samoživitelky, to vše můžeme považovat za další činitele, kteří ovlivňují socializaci jedince. Rodina je oním sociálním prostorem, který po celý život zásadně ovlivňuje socializaci osobnosti, má značný podíl i na výchově. Jsou to dva prolínající se procesy, kterými prochází v průběhu života každý.

Do společnosti přichází děti neznalé kulturních hodnot nebo společenských norem, proto je pro ně velmi významné jejich okolí, které jim napomáhá se v tomto světě orientovat a učit se v něm náležitě chovat k ostatním lidem. (Havlík, Kořá, 2007)

Člověk se jako osobnost nerodí – osobností se stává. K tomuto dospěje tzv. procesem socializace.

Jak zdůrazňuje Giddens, skutečnost, že během svého života vstupujeme do interakce s jinými, má vliv na naši osobnost, na hodnoty, které vyznáváme, i na naše jednání. Socializace však také pokládá základy naší vlastní individuality a svobody. V průběhu socializace dospívá každý z nás k procesu sebeuvědomění a schopnosti samostatně myslet a jednat. (Giddens, 1999)

Socializací rozumíme přeměnu biologického jedince v kulturní bytost, jeho včlenění do společnosti, kde se naučí poznávat sebe a své prostředí, osvojí si pravidla soužití a očekávané způsoby chování. Cílem socializace je tedy zformovat bytost, která se bude i o samotě chovat tak, jako by byla pod stálým dohledem ostatních členů skupiny. Toto je možné tehdy, přijme-li jedinec za své nejen vědění, ale i hodnoty, normy a měřítko své kultury.

Tento proces vyžaduje neustálé navazování, prohlubování a rozšiřování sociálních kontaktů, jak v rámci rodiny, tak v širším sociokulturním systému. Smyslem socializace není pouhá sociální adaptace, ale i humanizace jednotlivce. Jde o utvoření lidské individuality jako jedinečné a autentické součásti lidského společenství.

Proces socializace zasahuje všechny stánky duševní činnosti, tj. jak oblast emotivní (city), kognitivní (poznávání), tak i konativní (vůle).

Socializace probíhá neustále, po celý život. Má etapovitou povahu.

Podle P. Ondrejковиče se člení:

- první je fáze **sociabilizační** a počínající **individualizační** (proces socializace začíná od chvíle, kdy dítě začíná rozlišovat sebe od své matky = osamostatňování)
- druhá etapa je **individualizace** a **personalizace** (dochází k negaci vztahu matka – dítě, nastupuje kontrola chování dítěte)
- třetí etapou je **enkulturace** a **societizace** (jedná se o pronikání dítěte do širších sociálních vztahů a rolí). (Ondrejковиč, 2004)

Rodinná komunita vytváří specifické klima, kde velmi důležitou úlohu hraje citová složka, tzn. víme, že jsme akceptovaní, uznávaní, hodnoceni. Stálé a vřelé citové klima má velký význam hlavně pro děti, nacházejí doma atmosféru důvěry, příjemného očekávání, útěchu. Prioritou v těchto rodinách je vzájemná komunikace. Někteří rodiče ale nejsou schopni jasně a citlivě reagovat na chování svých dětí. Děti pak špatně prospívají, protože rodiče jim věnují jen minimální pozornost. V důsledku toho mohou být tyto děti více ohrožené, než děti týrané, kterým rodiče věnují aspoň negativní pozornost. (Bechyňová, Konvičková, 2008)

Pro každého jedince je rodina významným opěrným bodem, kde hledá bezpečí a vzájemné porozumění. Dítě přináší rodičům uspokojení duševních potřeb. Přináší jim stimulaci, nové poznatky a zkušenosti, smysl života, citovou vázanost i výhled do budoucna.

Rodiče prostřednictvím výchovy mohou dítě ovlivnit kladným i záporným způsobem, jsou to oni, kteří rozhodují, jaké vlivy proniknou k dítěti, později spolu s učiteli a vrstevníky sugestivně sdělují, co je dobré, špatné, směšné nebo zavrženíhodné. (Čáp, 1997)

Důsledky, které vzniknou na základě nežádoucího působení výchovy se mohou odrážet i v budoucím životě jejich dítěte. Dítě téměř vždy imituje rodičovský vzor. Rodič tak představuje nejen milující bytost, ale i autoritu. Mnohé děti vstupují do školy s tím, co si nesou v sobě, ve svém organismu, i s tím, co si přinášejí ze svého sociálního prostředí.

Povšimněme si názoru slavného Johna Locka, se kterým musíme souhlasit:
„Myslím, že mohu říci, že ze všech lidí, se kterými se setkáváme, devět desetin se stalo tím, čím jsou – dobrými nebo špatnými, prospěšnými nebo neužitečnými – svou výchovou. Ta vytváří ony velké rozdíly mezi lidmi.“ (Locke, 1984 s.136)

Mezi další výchovné činitele jednoznačně patří i sourozenci. Víme, že u dětí, které mají sourozence, bývají tlumené jejich egoistické projevy, jsou skromnější a respektují ostatní. Pořadí, které člověk zaujímá mezi sourozenci, může mít vliv na úspěšnost či neúspěšnost v životě. Sourozenci jsou děti týchž rodičů, mají stejné příbuzné, setkávají se se stejnými lidmi, zažívají stejné rodinné události. Sourozenci jsou pro rozvoj dítěte velmi důležití, protože mezi nimi se dítě snáze naučí, jak vůbec v životě jednat a chovat se. (Grecmanová, Holoušová, Urbanovská 2002)

Podle toho, jak rodina plní své základní funkce rozeznáváme tyto typy:

- **funkční** (rodina plní všechny své funkce, jedná se asi o 85% rodin)
- **problémové** (rodina si vzniklé problémy dokáže vyřešit sama, jedná se asi o 2 – 3%)
- **dysfunkční** (v rodině dochází k porušení funkcí, pomoc a hledání řešení přichází zvenku)
- **afunkční** (rodina vůbec neplní své funkce, selhává, často bývá dítě z této rodiny odebráno). (Bechyřová, Konvičková, 2008)

3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ FUNKČNOST RODINY

Život v rodině se řídí podle určitých pravidel. Mají být jasná a v životě realizovatelná. Součástí rodiny jsou i příbuzní, kteří se dostávají a vstupují do rodinného kruhu. Jsou to babičky, tety, bratřenci atd. Takto rozšířená malá rodina může být dalším zdrojem zkušeností a informací o světě. Není tedy vhodné ji vyloučit nebo eliminovat z rodinného života. (Grecmanová, Holoušová, Urbanovská 2002)

Určité příčiny možné destabilizace rodiny můžeme spatřovat v oblasti rodinných vztahů. Na faktory, které ovlivňují funkčnost rodiny se díváme subjektivně, protože každý jedinec vnímá své postavení v rodině odlišně.

Z pohledu jednoho partnera může být situace v rodině vnímaná zcela jinak než pohledem druhého. Příčinami tohoto individuálního pohledu je osobnostní rys každého jednotlivce, mezi které můžeme řadit např. výbušnost, nedůvěru nebo prosazování vlastního názoru za každou cenu.

Na funkčnosti rodiny se hodně podílí typologie obou partnerů, kteří uzavřeli manželský vztah.

Už od dob Hippokrata rozlišujeme čtyři druhy temperamentu.

Jedná se o tyto typy:

- **Cholerik** – tento typ je snadno vznětlivý, ale vytrvalý, prudký a výbušný. Tito lidé se rádi účastní veřejného života, snaží se prosazovat svůj názor, ale bývají se sebou velmi často nespokojeni. V manželství tito lidé nesnášejí omezování své činnosti, jsou energičtí a někdy těžko ovladatelní.
- **Sangvinik** – snadno zvládá své úkoly, překonává překážky, neunaví se v práci, dokáže přiměřeně reagovat i přizpůsobit se svému okolí. Je aktivní, zvládá i více činností najednou. Lehce navazuje přátelství. V manželském svazku je stálý a vyzrálý, ale jeho touha po změně a rušnosti nemusí být vždy vítána.
- **Flegmatik** – jeho řeč i pracovní činnost bývá pomalá a váhavá. Bývá samostatný, vyrovnaný, klidný až lhostejný, avšak nedůvěřivý. V manželství vše nejprve rozváží, ale netrvá houževnatě na prosazení svého názoru, raději ustoupí, čímž se vyvaruje různých konfliktů a zklamání.
- **Melancholik** – typ, který je plachý, citlivý, samotářský. Vyžaduje laskavé a přátelské zacházení, potřebuje posilovat sebedůvěru. Tento typ je introvert zahleděný do sebe, často ho označujeme za člověka skeptického a pesimistického. V manželství jeho city vznikají pomalu, ale jsou dlouhé, silné a hluboce prožívané. (Vacínová, Langová, 1995)

Každý z uvedených typů má své klady i zápory. Ale jen zřídka najdeme představitele čistého typu temperamentu. U většiny lidí pozorujeme konglomerát všech typů, i když některý může převažovat na základě vrozené dispozice.

Můžeme předpokládat, že partner, který se orientuje na lásku, rodičovství a péči o děti, bude stejné smýšlení očekávat i od svého partnera.

Na druhou stranu partner, který preferuje určitou nezávislost ve vztahu se bude cítit omezený zasahováním do svých osobních záležitostí.

Konflikty v rodině jsou běžné, jako v každé jiné sociální skupině, a dochází k nim z neuspokojení nějaké potřeby některého z členů, ať už se jedná o nějaké omezení (např. volnost pohybu) nebo svobodné rozhodování v určité situaci. Vyvrcholením těchto rozporů může být až rozvod.

Všichni členové rodiny se vzájemně ovlivňují jak v pozitivním, tak i v negativním slova smyslu.

Je nám však jasné, že funkčnost rodiny ovlivňuje i rodinná historie, genetické a psychosociální faktory, významné změny v rodině, zkušenosti rodičů z dětství, bydlení, zaměstnanost, finanční příjmy, sociální integrace apod.

4 SOUČASNÁ RODINA

Dvacáté první století bývá charakterizováno jako doba transformace a zvýšeného stresu, který působí na rodiny. Struktura i forma rodin se mění, dnes jsou běžné rodiny vedené jedním rodičem, rodiny doplněné – nevlastní, rodiny, kde rodiče žijí spolu bez sňatku, rodiny rasově smíšené atd.

Prakticky neexistuje žádný typ společnosti, který by se neopíral o rodinu jako svůj základní článek.

Musíme si uvědomit, že rodičovství je nevratné rozhodnutí, nelze je vzít zpět. Jeví se nám, že současná rodina se nachází v krizi. Neplní své základní funkce a ztrácí tak na významu. Společnost tento vývoj nevnímá jako něco neobvyklého, existence těchto rodin se pro ni stává přirozenou, ale pro dítě to nese negativní důsledky.

My, rodiče, jsme pro naše děti vzorem. To my je musíme naučit překonávat překážky, usilovat o něco. Otec a matka jsou rovnocenný tým, jak v péči o děti, tak v jejich výchově. Musíme projevovat ve vztahu k dětem stálou lásku, podporu i autoritu. Nesmíme zapomínat na povídání s dětmi, hraní a na osobní příklad.

Žijeme v postmoderní době, pro kterou je charakteristický pluralismus hodnot, v politice i náboženství. Je to logická reakce na relativní zmenšení světa z důvodu rozvoje technologií, komunikace a dopravy.

I v této době má rodina ale velké šance na přežití. Bude však asi fungovat jinak a v jiné podobě, jiná bude její role ve společnosti, změní se funkce členů rodiny, různé formy „rodinných útvarů“ budou čím dál rozmanitější a společensky akceptovatelnější. Přibude počet neúplných rodin, v čele s matkou nebo osamělým otcem. Zvýší se i počet svobodných matek, soužití homosexuálních párů i lidí, kteří dobrovolně volí osamělý život.

To nám dává naději, že klasická rodina sice přestane být základem státu, ale nezanikne, současnou krizi překoná a dokáže si najít své místo i na prahu třetího tisíciletí.

Pro společnost naší doby jsou charakteristické následující trendy:

- mladí lidé mají tendenci odkládat sňatky a rození dětí na pozdější dobu
- mnoho funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce
- vzrůstá počet nesezdaných párů, tzn. že tradiční rodina ztrácí svou ritualizovanou podobu

- snižuje se stabilita rodiny, stoupá počet rozvodů
- klesá počet dětí v rodině, přibývají „vědomě bezdětné“ páry
- ubývá nechtěných těhotenství, více se plánuje rodičovství
- omezuje se vícegenerační soužití, narůstá počet jednočlenných domácností
- rozvoj zaznamenává antikoncepce, snižuje se počet interrupcí
- zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu
- prodlužuje se délka života a tím i doba, kterou děti tráví doma u rodičů před úplným osamostatněním
- přibývá dvoukariérových manželství, což souvisí s růstem vzdělanosti a kvalifikovanosti žen. (Malach, 2007)

5 DĚLENÍ VÝCHOVY, VÝCHOVNÉ STYLY

„Dnešní děti milují přepych; jsou nevychované; pohrdají autoritami; neváží si starších.....ve svém domě nejsou služebníky, ale tyrany....Odporují rodičům..... a tyranizují učitele.“

(Sokrates, 390 př. Kr.)

Výchovu můžeme charakterizovat jako účelné a záměrné působení rodičů a pedagogů na děti a mládež. Směřuje k rozvoji určitých vlastností, schopností, k chápání hodnotových principů i k aplikaci vlastních názorů.

Pro upřesnění termínu výchova můžeme využít tří významových koncepcí dle Langmeiera a Krejčířové:

a) **normativní** = výchovou se rozumí takové jednání vychovatele, kterým působí na vychovávaného se záměrem dosáhnout určitého pozitivního cíle (normy) ve vývoji jeho osobnosti. Je zřejmé, že se tu předpokládá určitý hodnotový žebříček vychovatele.

b) **preskriptivní** = pojednává o prostředcích (metodách), které jsou vhodné k dosažení stanovených cílů, přičemž tyto cíle leží mimo oblast vlastní vědy o výchově a jsou určovány spíše morálkou společnosti i užšího společenství rodiny, školy apod.

c) **deskriptivní** = zkoumají se všechny ve skutečnosti nalézané postupy jichž vychovatelé užívají, ať už vedou k žádoucím či k nežádoucím výsledkům. Nehodnotí se tedy, ale popisuje se. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

V rodinné výchově se uplatňuje většinou jeden ze základních výchovných stylů:

Výchovný styl autoritativní

Tento typ výchovného stylu je založený na bezmezní poslušnosti a podřízenosti dítěte rodičovské autoritě, kdy dítě poslouchá a plní všechny příkazy a nařízení ze strany rodičů bez jakéhokoliv odmlouvání a zbytečných diskusí.

Výchovný styl liberální

Vyznačuje se tím, že nechává dítěti maximální volnost v rozhodování a jednání, nechává mu také dostatečný prostor pro jeho vlastní aktivity.

Výchovný styl demokratický

Podstatou tohoto stylu je respektování dítěte jako určité osobnosti, která má možnost svobodně rozhodovat o sobě vzhledem ke svému věku i k očekávaným následkům jednání. Je velice důležité, aby se dítě učilo zodpovědnosti vůči rodičům, kteří k němu zaujímají spíše postoj kamarádský. (Fontana, 2003)

Víme ovšem, že v praxi bývá skutečnost taková, že nelze v rodině jednoznačně výchovný styl zařadit do první, druhé nebo třetí kategorie. Ať už rodiče uplatňují kterýkoli výchovný styl, vždy je důležitá podpora dítěte. Nikdy jej nesmíme v případě neúspěchu podceňovat, zesměšňovat, musíme mu věnovat dostatek lásky, opory a celkově se snažit a dbát o jeho všestranný rozvoj. (Matějček, 2000)

Nevhodný výchovný styl může mít za následek negativní projevy chování u jedince.

Výchovu můžeme rozlišovat i jiným způsobem:

- **výchova zavrhuje:** často se s ní setkáváme spíše ve skryté než zjevné formě. Tato výchova bývá tehdy, kdy dítě už pouhou svou existencí připomíná rodičům nějaký životní nezdár, zklamání nebo nepříjemnost. Dítě je vědomě nebo i neuvědoměle trestané, omezované a utlačované. To může vést ke vzdoru, protestu, ale i k pasivitě nebo rezignaci. Rozhodně to ale nevede dítě k touze po seberozvoji a vzdělávání.
- **výchova zanedbávající:** taková výchova bývá v rodinách žijících na nízké socioekonomické úrovni, v rodinách negramotných rodičů nebo přistěhovalců. Děti bývají ponechávány samy sobě, školu a vzdělávání přijímají jako nutné zlo, nevytvářejí si vědomí povinnosti. Situaci zhoršuje i nevhodný osobní příklad dospělých. Školní prospěch u zanedbávaných dětí bývá snížený a může budit klamný dojem, že jde o následky sníženého nadání. Pomoc v takovém případě spočívá jednak v doučování dítěte, jednak ve zvýšení úrovně výchovy v rodině a vyřešením vnitřních rodinných konfliktů (životospráva, životní úroveň, hygiena, alkoholismus atd.)

- **výchova rozmazlující:** rodiče až nezdravě na dítěti lpí, nedovolují mu postupně se osamostatňovat, nekladou na něj žádné nároky, podřizují se jeho přáním a náladám. U dítěte tím brzy ztrácejí autoritu, přitom mu však nedávají dost jistoty a sebedůvěry pro náročné soužití s druhými.
- **výchova příliš úzkostná a příliš protektivní:** spočívá v omezování aktivit dítěte ze strachu, aby si neublížilo. Dítě si pak kompenzuje domácí omezování zvýšenou aktivitou mimo dohled a dosah rodičů nebo naopak pasivním podřizováním, které vede v kolektivu k pronásledování a šikanování jedince.
- **výchova perfekcionista:** rodiče se snaží, aby jejich dítě bylo co nejdokonalejší ve všem. Často přenášejí na dítě své neuspokojené touhy po určitých hodnotách, kterých se jim v životě nepodařilo dosáhnout. Výsledkem bývá přetěžování jedince.
- **výchova protekční:** rodičům záleží na tom, aby dítě dosáhlo určitých, pro ně uznávaných, hodnot, ale nezáleží jim na způsobu, jak jich dosáhne. Proto dítěti pomáhají, pracují za něj, odklízí mu z cesty překážky. Vyžadují od ostatních, aby se podřídili tomuto jejich hlavnímu zájmu.

Prostředky, kterých můžeme využít při výchově, mohou být různého charakteru. Často dochází ke kombinaci a prolínání těchto prostředků, zejména se jedná o působení **odměn** a **trestů**. Víme, že účinnější prostředky jsou samozřejmě **odměny**, které bychom ve výchově měli užívat častěji než tresty. Pokud hovoříme o odměnách, máme na mysli nejenom odměny hmotné, tj. např. nová hračka, peníze za dobré známky, ale především odměny sociální povahy, tj. pochvala, uznání, pohlazení, popř. umožnění nějaké zajímavé činnosti. Rodiče řešící výchovné problémy svého dítěte si mnohdy kladou otázku, proč vlastně dítě odměňovat, když v jeho chování nespátřují žádnou výjimečnost. Ale vždy můžeme v chování dítěte najít okamžik, za který je vhodné ho odměnit. Jakákoli forma odměny, kterou dítě obdrží od svých rodičů ho pozitivně ovlivňuje v dalším vývoji.

Protikladným výchovným prvkem jsou bezesporu **tresty**, které jsou za určitých podmínek ve výchově nutné a mohou být významným pozitivním činitelem. Užíváme je hlavně v okamžiku, kdy jde o bezpečnost dítěte. Tresty mohou být využívány v různých podobách, např. okřiknutí, pokárání, zákaz určité činnosti, až po tresty tělesné. Trest je prvkem, který dětem pomáhá pochopit, co je a co není správné. Napomáháme tím vlastně dítěti potlačit nežádoucí chování, což se efektivně projeví v některých nebezpečných a naléhavých situacích. Trestáním musíme šetřit, protože může mít negativní následky. Při opakování trestu v určitých situacích může dojít k rozvoji nežádoucích rysů osobnosti, jako jsou např. úzkost, vystrašenost, plachost, neprůbojnost ap. Trest sám o sobě není výchovným prvkem bez součinnosti s odměnou. Pokud dítě potrestáme, bude vědět, co udělalo špatně, ale na druhé straně potřebuje odměnu za správnou reakci či chování. Záleží také na přiměřenosti a vhodnosti trestu. Neúměrné trestání může vést k izolaci, eventuálně k narušení vztahů s okolím. Také pokud budeme daný trest opakovat často, ztratí svou účinnost. Velice důležité je, že přísné trestání dítěte se může stát vzorem pro jeho budoucí agresivní chování (identifikace s agresorem). Musíme k dítěti přistupovat s úctou a vidět v něm vždy lidskou bytost, která má stejná práva na dobrý život jako my.

Velice vhodným prostředkem výchovy je **vysvětlování**. Využíváme možnosti vysvětlování nežádoucího chování, proč je nevhodné či nebezpečné. Můžeme také zdůraznit požadavky a případné následky, které nastanou v případě jejich nerespektování. Při použití tohoto prostředku výchovy přizpůsobujeme míru

a náročnost vysvětlování intelektu dítěte. Důležitým předpokladem kladného výsledku je také emoční stav dítěte, jeho svědomí či charakter. Záleží na vhodně zvoleném postupu argumentace, vhodnosti předkládaných argumentů. U dětí z rodiny, která se zaměřuje na výchovu přiměřeným vysvětlením konkrétního řešení daného problému, je spatřovaná lepší vnitřní orientace v sobě samém. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Podle Čápa spočívá explicitní způsob přesvědčování v tom, že uvedeme fakta, důvody a také z nich odvodíme závěr = je správné chovat se tak a tak. Při implicitním postupu ponecháváme odvození závěru na přesvědčovaném, umožňujeme mu samostatné myšlení a rozhodování. (Čáp, 1997)

Výchova vysvětlením nebo přesvědčením je základním výchovným prvkem už u předškolních dětí, kdy je jim jednoduchým způsobem předkládáno vysvětlení. S přibývajícím věkem je důležité používat právě tento způsob výchovy.

Spontánní výchova je pro dítě také důležitá, protože jako rodiče používáme svých vyhraněných způsobů chování, a aniž si to uvědomujeme, ovlivňujeme tím psychický vývoj dítěte i jeho osobnostní růst.

Výchova vzorem se opírá o tvrzení Komenského, který věděl, že děti mají přirozenou schopnost všechno napodobovat. V současné psychologii tento trend potvrdila řada psychologů. Jedná se v podstatě o formu učení.

7 VLIV RODINY NA JEDNOTLIVCE A JEHO VZDĚLÁNÍ

Vývoj člověka (nejenom fyzický, ale i psychický), probíhá podle vnitřních zákonů a je ovlivněný i vzájemnou interakcí s prostředím. Nejvíce dítě ovlivňuje prostředí rodinné, ale i kamarádi, spolužáci, média apod.

Dnes již nikdo nezpochybňuje fakt, že prostředí, do kterého se jedinec rodí, ve kterém vyrůstá a žije, v něm zanechává zřetelné stopy a v nějaké míře ho poznamenává a ovlivňuje. Prostředí ve výchově zastává dvě základní funkce: situační a výchovnou. Situační funkce znamená, že každá výchovná situace se odehrává v určitém konkrétním prostředí, zatímco výchovná funkce je situace, kdy samo prostředí pomáhá výchovně působit. (Kraus, Poláčková, 2001)

Dítě napodobuje gesta, řeč, mimiku, ale i názory a způsob života lidí kolem sebe. Napodobováním a identifikací se vytváří osobnost dítěte.

V rámci napodobování se setkáváme s působením jak pozitivních, tak negativních vzorů. Negativní vzor se může stát i výborným výchovným prvkem, a to jako odstrašující příklad. U některých jedinců je ale tento prvek neúčinný, děti se totiž mohou s tímto modelem ztotožnit.

Pozitivní napodobování napomáhá při řešení situací, kdy si dítě neví rady a napodobuje druhé, jak se chovají v podobné situaci.

Základ osobnosti se tvoří pravděpodobně už v předškolním věku, co se dítě naučí do pěti let, stane se jeho přirozeností, pozdější učení už nemá tu hloubku.

Vývoj jednotlivce silně ovlivňuje rodina – společně trávený čas, rodinná rutina, rodinné tradice, komunikace, soudržnost, zvyky, rituály... Velice záleží nejen na přístupu rodičů, ale i na jejich vzdělání, socioekonomické úrovni, také na rodinném uspořádání a fungování.

Na rodině také záleží, jaký vytvoří vztah dítěti k učení. Můžeme si říci, že je prokázáný těsný vztah mezi výkonem dětí a podmínkami, ve kterých rodina žije. Rozdíly mezi velkým městem, malým městem a venkovem se za posledních dvacet let zmenšily, ale způsob života je v různých lokalitách přece jen rozdílný. V malých městech a vesnicích se lidé znají navzájem, jsou ale více pod sociální kontrolou. Velkoměsto vytváří pocit anonymity a často vede k uvolnění morálky, alkoholismu a delikvenci.

Pokud máme zkoumat vliv rodičů na vzdělání, musíme vědět, jakou hodnotu pro ně vzdělání má. Čím větší význam rodiče vzdělání přikládají, tím větší význam má i pro dítě. Existují sice výjimky, ale pravděpodobnost, že dítě bude následovat své

rodiče je velická. Rodiče by měli své děti dostatečně motivovat, že oni sami vnímají vyšší vzdělání jako hodnotu či devizu, která má přímý vliv na životní úroveň a životní pohodu. Význam vzdělání většinou odpovídá i socioekonomické pozici rodiny, ze které dítě vychází. Můžeme předpokládat, že rodinné zázemí je významným faktorem ovlivňujícím studijní předpoklady dětí.

Vzdělání zásadním způsobem ovlivňuje život každého jedince, vidíme, že vyšší vzdělání umožňuje i vyšší pracovní mobilitu a tím je zajištěna i vyšší životní úroveň.

Souhlasíme s myšlenkou Katrňáka a Fučíka, kteří ve své knize uvedli:

„Vzdělanostní šance podle vzdělanostního původu začínají růst. Doba návratu k sociálnímu původu je za námi a na obzoru se objevuje doba odpoutávání se od sociálního původu. Dosažené vzdělání a s tím související pozice na trhu práce by měla být čím dál tím méně determinována třídním postavením rodičů, protože každá později narozená generace bude mít také vyšší vzdělanostní šance. To by mělo mít pozitivní vliv nejen na ekonomiku, ale také na ostatní sféry společenského života“ (Katrňák, Fučík, 2010, s.183)

Potvrzuje se nám, že se začínají projevovat hlubší společenské změny posledních let. Rodina, která byla za socialismu útočištěm před světem, kde se individualismu spíš trestal, logicky ztrácí na atraktivitě. Práce se začíná vyplácet, mít peníze se „sluší“ a vzdělání už vynáší. Tudíž je logické, že se mladí orientují tímto směrem.

Rodiče by ale nikdy neměli přeceňovat význam akademického vzdělání, ale zaměřit se na silné stránky a přednosti svého dítěte. Je povinností každého rodiče hledat u svých dětí přednosti a dovednosti, které by dítěti pozvedly sebevědomí a dokázaly ho povzbudit k další činnosti.

Rodina není z hlediska vzdělávání omezena jen na to, že poskytuje dítěti domácí prostředí. Rodiče se také musí aktivně zajímat o školní vzdělávání dítěte. Svým zájmem o jeho vzdělávání dávají najevo, jaký význam přisuzují vzdělání. Dobře fungující rodina podporuje i práci školy, spolupracuje s ní, bývá připravena obracet se k ní o radu. Škola může potom s rodiči probírat výukové problémy a využívat jejich případnou pomoc. (Fontana, 2003)

V dostupné literatuře se můžeme dočíst, že tak jako v jiných zemích i v České republice má vliv na úroveň dosaženého vzdělání výchozí rodina. Po roce 1989 se zvětšily nerovnosti v dosažení vzdělání, způsobené sociálně ekonomickou dimenzí. Na to většinou doplácí děti dělníků, bez ohledu na to, jaké jsou jejich schopnosti studium

zvládnout. I mezinárodní komparace nám opakovaně ukazují, že v České republice existuje silná závislost dosaženého vzdělání na rodinném zázemí. Z těchto srovnání se dovídáme, že pouhých 18% žáků z nejnižší socioekonomické skupiny očekává, že dosáhne vysokoškolského vzdělání, zatímco v nejvyšší socioekonomické skupině očekávání vyjádřilo 95% žáků.

Zopakujme si tedy základní myšlenku, že význam vzdělanosti většinou odpovídá zájmu rodičů, jejich socioekonomické situaci a rodině, ze které žák vychází. Je tedy velice pravděpodobné, že děti rodičů s vysokoškolským vzděláním budou více aspirovat na studium na vysoké škole. Rodinné zázemí je výrazným faktorem ovlivňujícím studijní předpoklady dětí. Čím je vyšší vzdělání rodičů a jejich socioekonomická pozice, tím vyšší jsou ambice a vytyčované cíle samotných dětí. U rodin s nižším vzděláním je výchova vedena volněji, rodiče také vkládají méně energie a prostředků do společné přípravy do školy.

Víme, že hodně záleží na tom, jak rodiče dokáží svým dětem vysvětlit důležitost vzdělání. Pokud rodiče přikládají velký význam co nejvyššímu vzdělání, přikládají tomu význam i děti. Podotkněme ovšem, že toto tvrzení není žádným dogmatem. Existují výjimky, které právě v důsledku dosaženého vzdělání rodičů mají snahu o změnu a zcela jiný druh vzdělání než jejich rodiče. Nemůžeme tedy úplně mezi dosažené vzdělání rodičů a dosažené vzdělání dětí klást rovnítko, ale pravděpodobnost, že děti budou své rodiče následovat je větší, než v opačných případech.

Ale uvědomme si, že hlavní příčinu školní neúspěšnosti a nechuti ke studiu můžeme spatřovat v rodinném prostředí. Mnoho studentů pochází z rodin dysfunkčních, sociálně slabých, žijí s jedním z rodičů či s rodičem nevlastním. Harmonická rodina se stává něčím vzácným a neobvyklým.

Školní výsledky dětí nejsou zdaleka závislé na inteligenci dětí, ale do značné míry je ovlivňuje, ať již záměrně nebo neuvědoměle, právě rodina.

Musíme také zdůraznit, že rodiče by měli své děti dostatečně motivovat. Aspirace každého dítěte je jedním z klíčových momentů při úspěšném studiu a současně při určování směru jeho dalšího působení. Víme, že někteří rodiče vnímají vyšší vzdělání jako hodnotu či devizu, která má přímý vliv na životní úroveň. Význam vyššího vzdělání dávají najevo dětem svou přímou podporou, tzn. že se s nimi učí, dělají společně domácí úkoly, podporují je ve studiu, zajímají se o jejich studijní výsledky, podporují pozitivní přístup ke škole.

Každé dítě je pod intenzivním vlivem svých rodičů (mluvíme o dobře fungující rodině) a velice záleží na tom, jak rodiče dokáží vysvětlit dětem nutnost dobrého

vzdělání, jak dbají na jeho přípravu do školy, jak jsou důslední ve svých výchovných požadavcích a nárocích. Vzdělávání stále více nabývá na významu jako příprava na profesní život a uplatnění na trhu práce. Vzděláváním jedinec vrůstá do společnosti a probíhá jeho socializace.

Zdůrazněme, že dnes už nikdo nezpochybňuje fakt, že prostředí a rodina, do které se jedinec narodí, ve které vyrůstá a žije, zanechává zřetelné stopy a ve velké míře ovlivňuje a poznamenává chování, jednání a celý budoucí život dítěte.

PRAKTICKÁ ČÁST

8 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU

Oblast rodinného prostředí je prozkoumávána často a systematicky. Počet rozvedených rodin strmě narůstá a výzkumy ukazují, že roste také devalvace tradičních rodinných hodnot. Jedním z mnoha projevů nedostatečné funkčnosti rodiny a tím i nezájmu rodičů mohou být i studijní výsledky našich dětí. Musíme podotknout, že je dokázané, že školní úspěch ve většině případů přispívá k úspěchu životnímu. Faktorů, které ovlivňují školní zdatnost, je více – vrozená inteligence, zdravotní stav, sociální i ekonomická úroveň, psychické charakteristiky, ale ze všeho nejvíce rodinné prostředí. Poslední zmíněný faktor jsme si zvolili za proměnnou, jejíž vliv se pokusíme prozkoumat.

Smyslem naší práce nebude odhalit neobjevené, ale pokusit se nahlédnout do rodinného života a zjistit, jak jsou děti rodiči ovlivněni v motivaci k vyššímu vzdělání a nakolik ovlivňuje podpora a vzor rodičů zájem dětí o studium. Budeme se snažit prokázat, že rodina, její prostředí, zájem rodičů a celková atmosféra domova příznivě působí na přístup dnešní mládeže ke vzdělávání. Také si ověříme, jestli ekonomické zázemí rodiny je rozhodující při výběru školy. Budeme se snažit zjistit i to, jestli úplná nebo neúplná rodina má stejný vliv na edukaci dítěte.

9 CÍL VÝZKUMU

Cílem naší práce bude objasnit nakolik má na školní výkon dítěte vliv rodinné zázemí, socioekonomická situace, zda jsou rodiče vzorem pro své děti, jak moc dnešní mládež oceňuje vzdělání a zda zájem rodičů a jejich vlastní vzdělání motivuje dítě k dosažení vyššího vzdělání.

Na základě výše popsaného rámce budeme formulovat základní hypotézy a použijeme k tomu pravidla pro formulaci hypotéz, která definoval P. Gavora:

- Hypotéza je tvrzení, vyjadřuje se oznamovací větou, na konci výzkumu musíme toto tvrzení přijmout nebo vyvrátit.
- Hypotéza vyjadřuje vztah mezi dvěma proměnnými.
- Hypotéza se musí dát testovat a její proměnné se musí dát měřit nebo kategorizovat. (Gavora, 2000)

Budeme-li vycházet z výše popsaného cíle, můžeme vyvodit hypotézy, ilustrující klíčovou otázku výzkumu, které budeme moci po vyhodnocení získaných dat potvrdit nebo vyvrátit. Odpovědi jsme hledali v dostupné odborné literatuře, dále budeme pokračovat formou sekundární analýzy dat.

Na základě stanoveného cíle můžeme formulovat tyto hypotézy:

H1: Na SOŠ studují žáci, kteří převážně žijí v neúplných rodinách a méně si váží vzdělání, protože jejich rodiče jim nejsou dostatečným vzorem, ani ve vzdělání, ani socioekonomickými podmínkami, ve kterých žijí.

H2: Studenti gymnázia mají zájem a podporu ze strany rodičů a pocházejí převážně z úplných rodin s dobrým socioekonomickým zázemím.

H3: Studenti vysoké školy si nejvíce váží vzdělání a mají pozitivní vzor ve svých rodičích, kteří dosahují především středoškolského a vysokoškolského vzdělání.

K zjištění požadovaných informací jsme využili kvantitativní výzkum, kterým bylo možné zjistit názory respondentů na danou problematiku. Byl použitý dotazník. V zásadě existují dva typy dotazníků: standardizovaný a dotazník vlastní konstrukce. Za účelem provedení výzkumu v této práci jsme použili dotazník vlastní konstrukce.

Dotazník je jedním z nejběžnějších nástrojů sběru dat pro různé typy průzkumů. Skládá se ze série otázek, jejichž cílem je získat názory a fakta od respondentů. Tato výzkumná metoda se vyznačuje mnoha výhodami, můžeme však nalézt i některé nevýhody s ní spojené.

Výhody dotazníku jsou:

- Jednoduchá, rychlá a levná administrace.
- Možnost oslovit velký počet respondentů a získat tak velké množství údajů.
- Tato metoda zaručuje anonymitu respondentů.

Mezi nevýhody patří:

- Výpovědi mají subjektivní charakter.
- Respondent má možnost vyhnout se otázce nebo odpovědět nepravdivě.
- Dotazník může obsahovat pro respondenta nevyhovující formu dotazování.
- Respondent nemá možnost zeptat se na vysvětlení nějaké otázky.
- Otázky a předem formulované odpovědi omezují respondenta k výběru varianty.

Při sestavování dotazníků bychom měli dodržet následující strukturu:

- Vstupní část – tady respondenta seznamujeme s účelem dotazníku, můžeme dát stručné pokyny k vyplnění, poučíme o anonymitě.
- Hlavní část – je tvořena samotnými otázkami.
- Závěrečná část – obsahuje poděkování.

Důležitou součástí každého výzkumu je zpětná vazba. Ta naše byla po vyhodnocení dotazníků zajištěna vyučujícími ve všech zvolených školách, kteří výsledky výzkumu přednesli studentům.

Charakteristika výzkumného souboru

Pro účely jakéhokoliv výzkumného šetření není nutné (ani možné) testovat celou populaci. Proto využijeme možnosti výběru prvků do výzkumného vzorku. Náš vzorek respondentů byl vybrán záměrně a je složený ze tří kategorií – studenti SOŠ (vzorek A), studenti gymnázia (vzorek B) a studenti VŠ (vzorek C). V této stratifikaci vzdělání si chceme potvrdit pravdivost našich hypotéz.

Studenti tvoří vzorek dnešní mladé populace ve věku 15 – 25 let. Osloven byl různý počet respondentů na všech typech škol, na SOŠ 60 osob, na gymnáziu 40 osob, na VŠ 50 osob.

SOŠ Litovel

Škola se nachází v centru CHKO Litovelské Pomoraví, které je současně i přirozeným regionálním centrem.

Tato škola se zaměřuje především na získání středního a úplného středního odborného vzdělání žáků – náctiletých, ale poskytuje i vzdělání dospělým. Jedná se o tříleté učební obory, které jsou ukončeny výučním listem, nabízí i čtyřletý učební obor zakončený maturitou. Je tu také možnost denního nebo dálkového nástavbového studia, opět ukončené maturitou. Kromě klasické teoretické i praktické výuky probíhají na této škole také rekvalifikační kurzy a certifikované semináře pro dospělé.

Gymnázium Jana Opletala Litovel

Jedná se o státní všeobecné gymnázium, které nabízí čtyřletý a osmiletý vzdělávací program. Tato škola je Fakultní školou Přírodovědecké fakulty UP Olomouc a je také zapojená do sítě Přidružených škol UNESCO. Podílí se tímto na projektu multilingvální prezentace památek UNESCO v České republice. Škola využívá také zapojení do mezinárodních projektů ESF, Comenius a další.

Slezská univerzita Opava

Je jedinou mezi vysokými školami České republiky, která po roce 1989 vznikla bez návaznosti na existenci nějaké jiné předcházející fakulty. Založení Slezské univerzity v Opavě souvisí s celkovým demokratickým vývojem posledních let. Jako první byla zřízená filozofická fakulta v Opavě a Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, pozdějším sloučením těchto fakult vznikla Slezská univerzita. V současné době se nabízí studentům vzdělání na filozoficko-přírodovědecké fakultě, obchodně-podnikatelské fakultě, fakultě veřejných politik a matematickém ústavu. Jedná se o řadu oborů bakalářského, magisterského i doktorského studia.

Každá skupina respondentů měla otázky se stejným obsahovým zaměřením. Mezi studenty jsme rozdali 150 dotazníků, k výzkumu jsme po vyhodnocení využili 133 dotazníků.

Dotazníky na SOŠ byly rozdány prostřednictvím vyučujících v hodině občanské výchovy. Studentům byl poskytnutý dostatečný časový prostor a vyučující je na konci hodiny posbírali. Návratnost dotazníků u vzorku A byla 100%, ale pro náš výzkum započítáno 95% (57), neboť jsme do šetření započítali pouze dotazníky řádně vyplněné, vyřazeny byly dotazníky vyplněné jen částečně či špatně. Učitelé byli instruováni, jak s respondenty pracovat a zajistili také návratnost dotazníků. Vyučující patrně uplatnili svou autoritu a studenty víceméně přiměli k větší spolupráci.

Návratnost dotazníků u vzorku B byla taktéž 100%, ale stejně jako u SOŠ jsme vyřadili dotazníky špatné. Pro výzkum jsme započítali 90% (36), i tady byly dotazníky předány učitelem, který je rozdal ve vyučování a zajistil jejich návratnost.

Návratnost dotazníku u vzorku C byla 80 % (40), těmto studentům byl dotazník jednorázově předán na přednášce a jeho vyplnění a odevzdání plně záviselo na dobrovolnosti jedinců. Vysokoškoláci ovšem pochopili záměr výzkumu a poměrně kladně reagovali.

Výzkumné dotazníkové šetření bylo zahájeno v polovině prosince 2012, kdy byly dotazníky předány vyučujícím, kteří pak následně provedli distribuci mezi studenty. Šetření bylo ukončeno počátkem ledna 2013, kdy byly předány vyučujícími vyplněné dotazníky studentů. Před samotným započítáním dotazníkového šetření byli osloveni ředitelé škol a děkan fakulty, kterým byl vysvětlen účel a význam daného šetření. Ti pak dali souhlas s provedením šetření na dané škole. Po ukončení výzkumu a vyhodnocení výsledků jsme zaslali informace zúčastněným školám, které je předaly studentům, aby ti získali přehled o výsledcích svého snažení.

Je nám samozřejmě jasné, že fakta uvedená a zpracovaná ve výzkumné části nejsou dokonale vypovídající, protože nebyl oslovený stejný počet respondentů na všech typech škol, tudíž dosažené výsledky nemusí být relevantní.

Tabulka 1 Stratifikace studentů

Pohlaví		Dívky	Hoši	Podíl
Věk	15 – 20 let	52	31	62%
	21 – 25 let	29	21	38%
Typ studia	SOŠ	28	29	43%
	Gymnázium.	21	15	27%
	VŠ	22	18	30%
Typ rodiny	Úplná	53	23	57%
	Neúplná	28	29	43%

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Tabulka 2 Dosažené vzdělání rodičů

		SOŠ	Gymnázium	VŠ
Matka	Vyučená	20	7	4
	SŠ	14	10	12
	VŠ	2	1	5
Otec	Vyučen	13	3	3
	SŠ	7	11	7
	VŠ	1	4	9

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

DOTAZNÍK PRO STUDENTY

Pohlaví:

ženské

mužské

Věk:

15 – 20let

21 – 25 let

Jsem studentem:

SOŠ

Gymnázia

vš

Typ rodiny, ve které žiješ

úplná

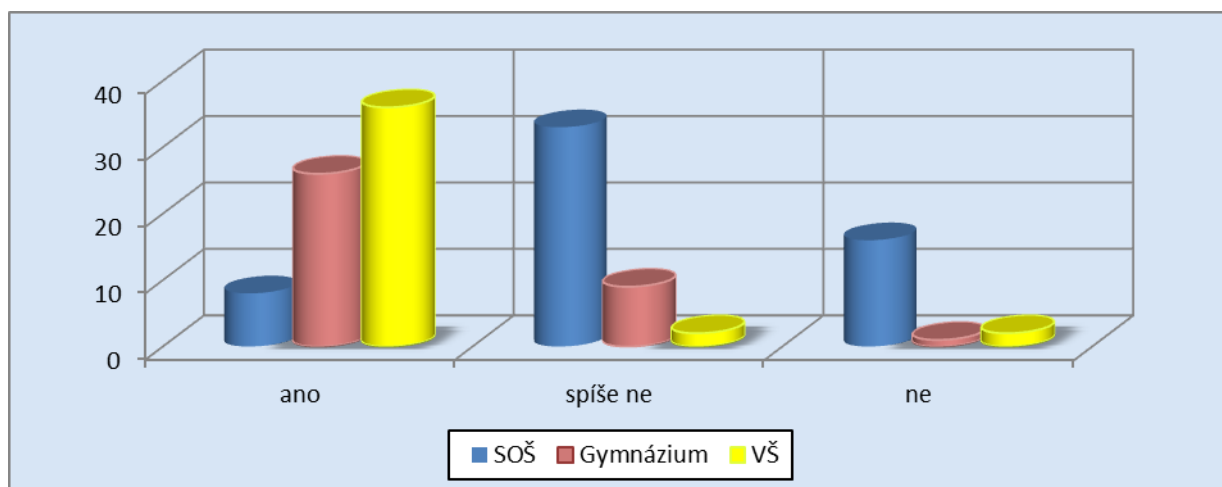
neúplná

Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů:

matka:

otec:

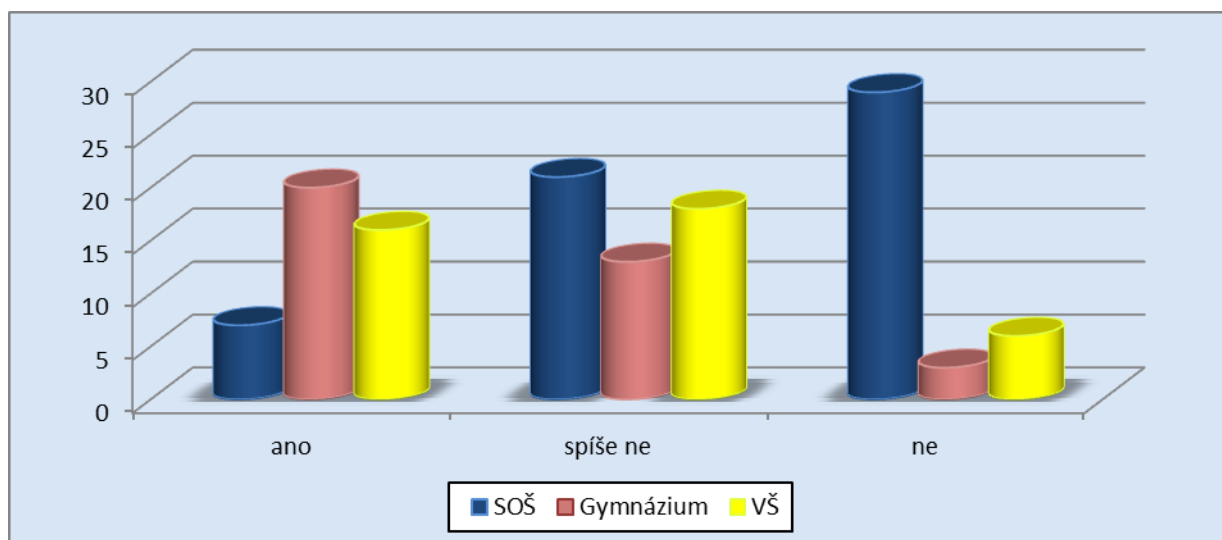
Graf č. 1 – Považuješ vzdělání v životě za důležité?

Zdroj: autor práce

Z grafu jednoznačně vyplývá, že největší důležitost vzdělání připisují studenti vysoké školy. Z celkových 133 respondentů považuje vzdělání v životě za důležité celkem 53%, za méně důležité je považuje 33% studentů, přičemž nejvíce je jich z řad SOŠ. Za nedůležité považuje vzdělání pouze 14%.

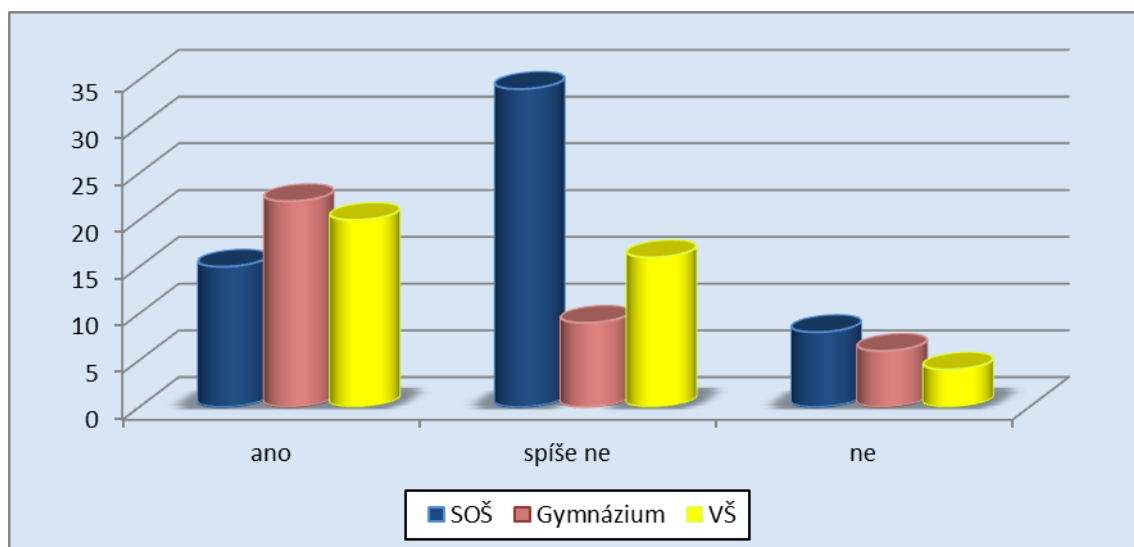
Otázka č. 2 – Jsou pro tebe rodiče vzorem v dosaženém vzdělání?

Zdroj: autor práce

U respondentů celkově nehraje vzdělání rodičů zásadní roli, vzorem jsou pouze pro 33%, pro 39% spíše ne a pro 28% příkladem nejsou. Nejvíce se projevil vzor rodičů u studentů gymnázia, kdy 20 z dotázaných 36 (což je 55,5%) uvedlo, že rodiče jsou pro ně v dosaženém vzdělání vzorem. U vysokoškoláků je to celkem 40%

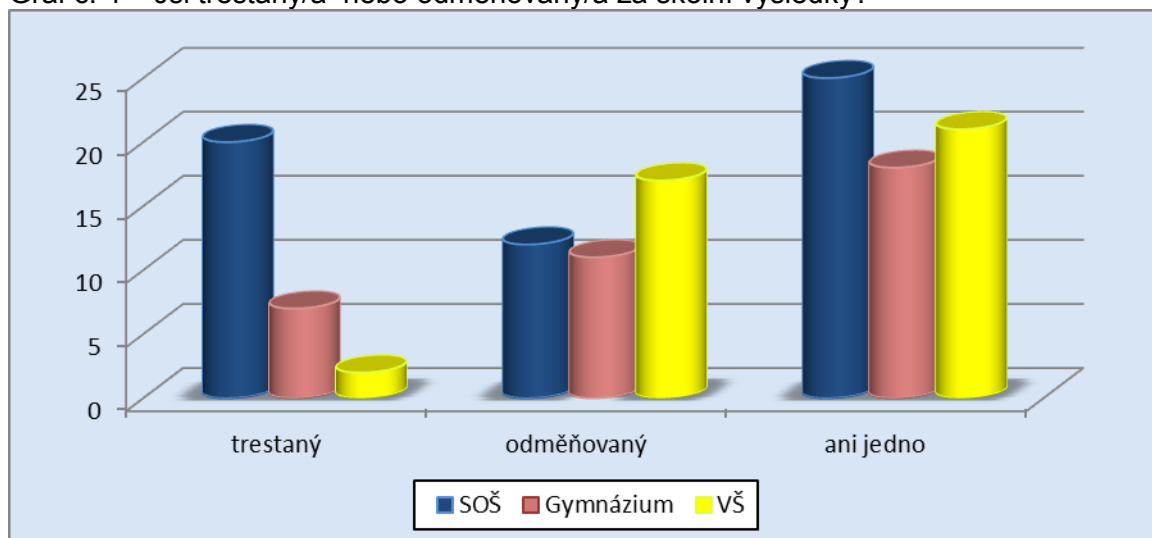
Graf č. 3 – Zajímají se rodiče o tvé školní výsledky?

Zdroj: autor práce

Z grafu vyčteme, že nejvíce se zajímají o školní výsledky rodiče gymnazistů, celkem se zajímá o studijní výsledky svých dětí 43% rodičů, 44% rodičů se spíše nezajímá, přičemž nejvyšší podíl tvoří rodiče studentů odborné školy. Vůbec se o školní výsledky dětí nezajímá 13% rodičů.

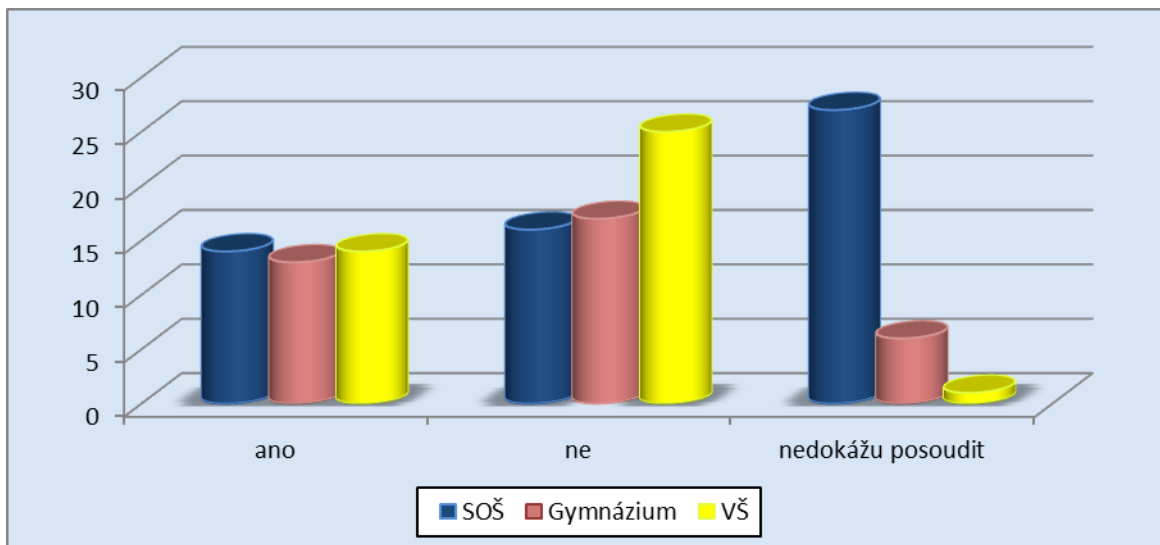
Graf č. 4 – Jsi trestaný/á nebo odměňovaný/á za školní výsledky?

Zdroj: autor práce

Za školní výsledky je trestáno 22% studentů, nejvíc opět pochází z řad frekventantů SOŠ. Odměnu za školní výsledky si vyslouží 30% a ani jedno z toho 48% studentů. Definice odměny a trestu byla studentům interpretovaná při distribuci dotazníků.

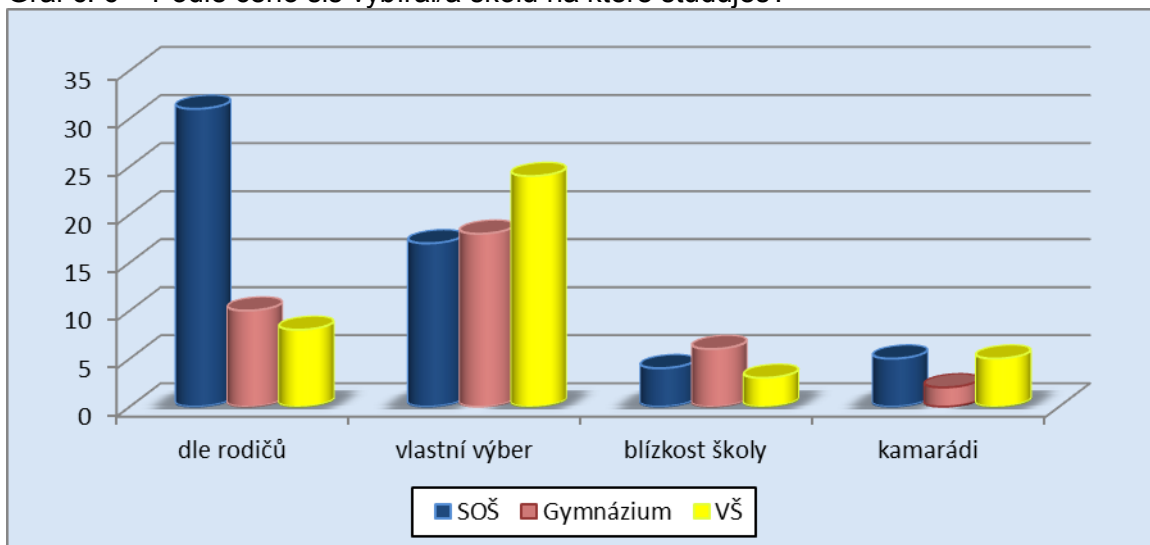
Graf č. 5 – Myslíš si, že bys dosáhl/a lepších školních výsledků kdyby se ti rodiče více věnovali?

Zdroj: autor práce

Celkem 31% studentů si myslí, že by dosáhli lepších studijních výsledků, kdyby se jim rodiče více věnovali. Tento názor nesdílí ale 44 % studentů, ponejvíce vysokoškoláků a posoudit to nedokáže 25% studentů, přičemž nejvíce se jich počítá z řad studentů SOŠ.

Graf č. 6 – Podle čeho sis vybíral/a školu na které studuješ?

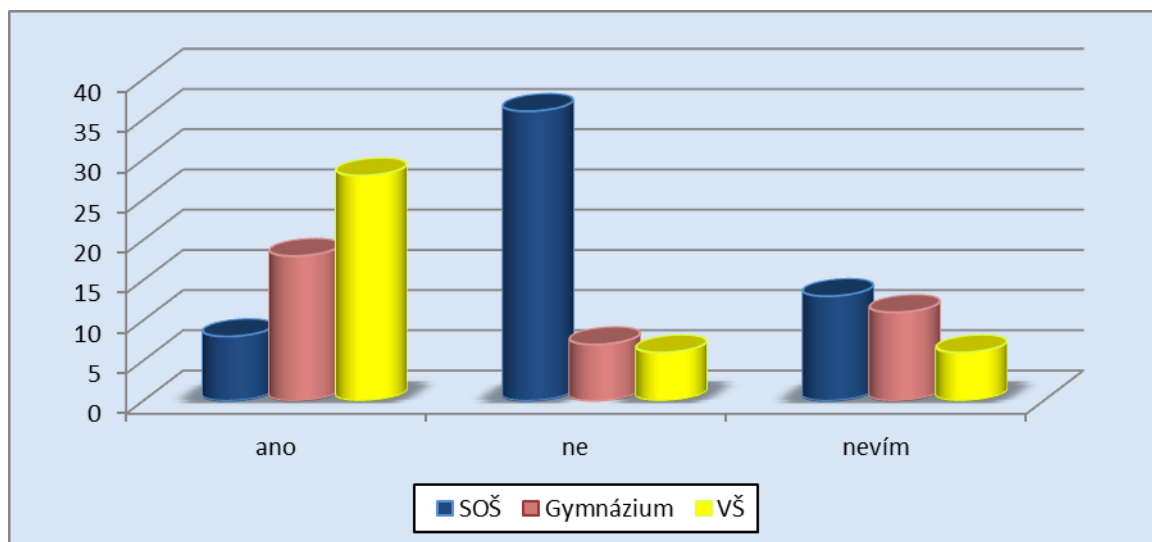

Zdroj: autor práce

Povšimněme si výsledků tohoto grafu, kdy studenti SOŠ, přestože jim rodiče nejsou vzorem, se jimi nejvíce nechali ovlivnit při výběru školy – celých 54%. U gymnazistů a vysokoškoláků je jasné, že si většinou sami určili, na jakou školu půjdou studovat,

protože si lépe uvědomují svoji budoucnost. U gymnazistů je to 50% a u vysokoškoláků je to dokonce 60%. Blízkost školy, ani kamarádi, nebyli pro volbu školy příliš rozhodující.

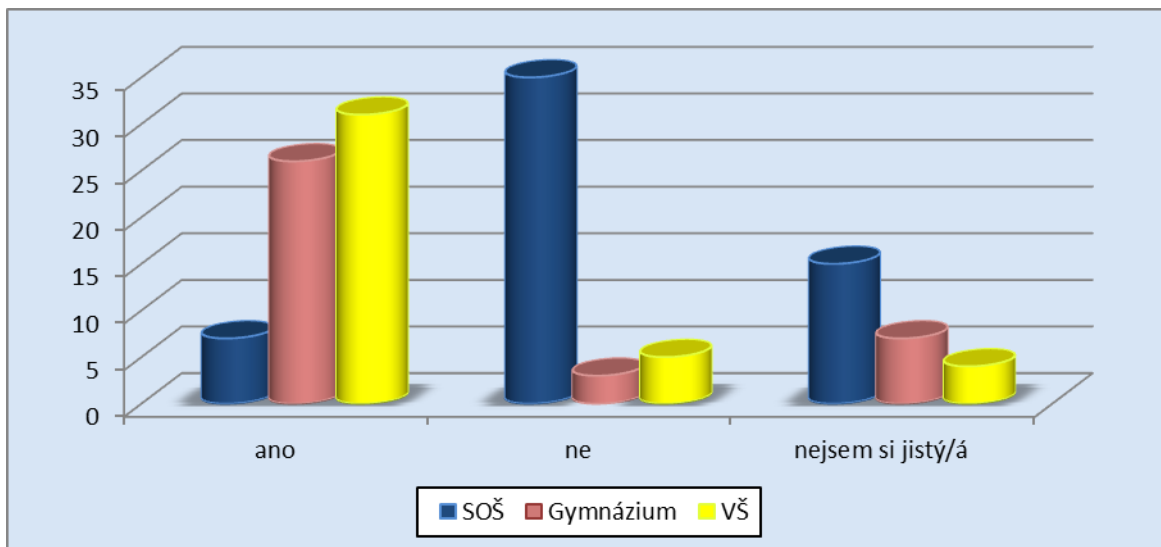
Graf č. 7 – Kdyby sis mohl/a vybrat znovu, šel/šla bys znovu na stejnou školu?

Zdroj: autor práce

Odpovědi na tuto otázku nás nepřekvapily, neboť se u studentů SOŠ projevilo to, že zvolili typ školy podle přání nebo nařízení rodičů. Znovu na stejnou školu by nešlo plných 63%, zatímco u gymnazistů je to 19% a u vysokoškoláků pouhých 15%. Z tohoto je pro nás zřetelné, že studenti VŠ už mají jasno ve svých životních cílech a volí školu podle svých zájmů a předpokládaného budoucího umístění na trhu práce.

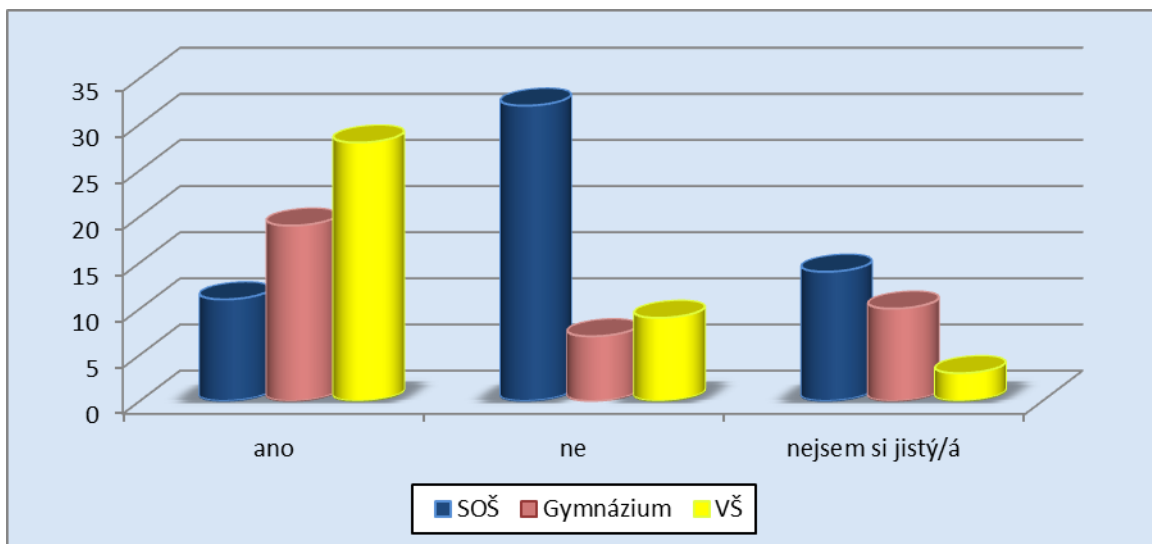
Graf č. 8 – Až budeš mít svou vlastní rodinu, chtěl/a bys, aby se podobala té, ve které jsi vyrůstal/a?

Zdroj: autor práce

I tato otázka se nám ukázala jako důležitá, protože 61% studentů SOŠ nechce rodinu podobnou té, ve které vyrůstali. Nebyly definovány důvody, toto by se patrně muselo stát předmětem delšího a podrobnějšího výzkumu. U gymnazistů je ztotožnění s rodinou 72% a u vysokoškoláků 77%.

Graf č. 9 – Dokáží tě rodiče podržet a pomoci při řešení problémů ?

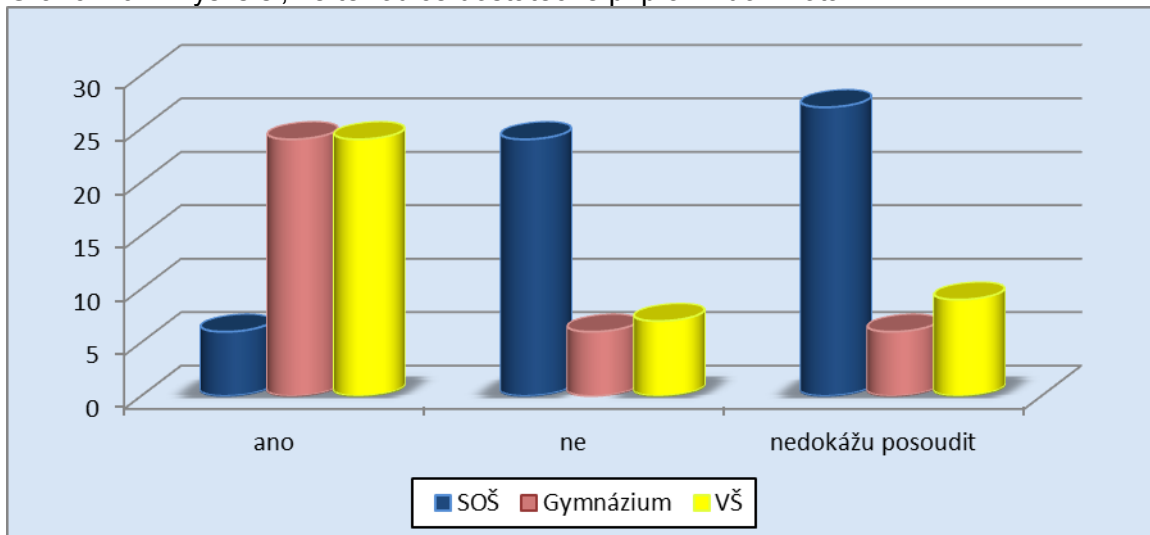

Zdroj: autor práce

U této otázky je zajímavé, že nejvíce využívají pomoci rodičů vysokoškoláci, a to 70%, u gymnazistů je to 52%, studenti SOŠ pouze 19%, ale 56% si myslí, že jejich rodiče jim

pomoci nedokáží. Zda tato nedůvěra pramení ze zkušeností nebo to jenom předpokládají, se nám spolehlivě nepodařilo zjistit.

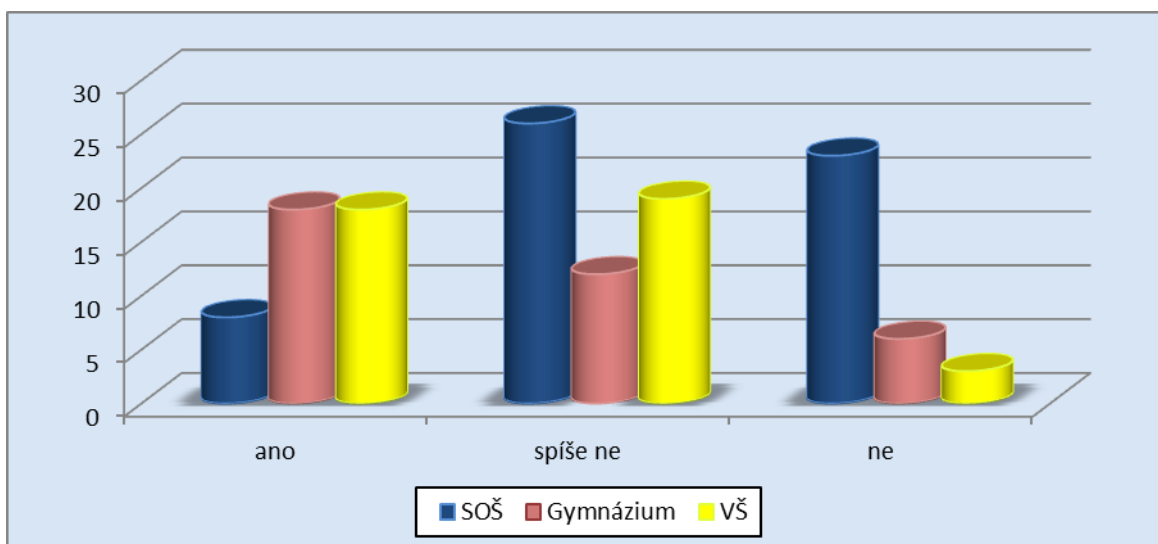
Graf č. 10 – Myslíš si, že tě rodiče dostatečně připravili do života?

Zdroj: autor práce

I tady poznáváme dobrý přístup rodičů, kteří dokáží kvalitně připravit do života 66% gymnazistů a 60% vysokoškoláků, ale jen 11% středoškoláků.

Graf č. 11 - Žádáš sám/a své rodiče o podporu a pomoc při řešení problémů?

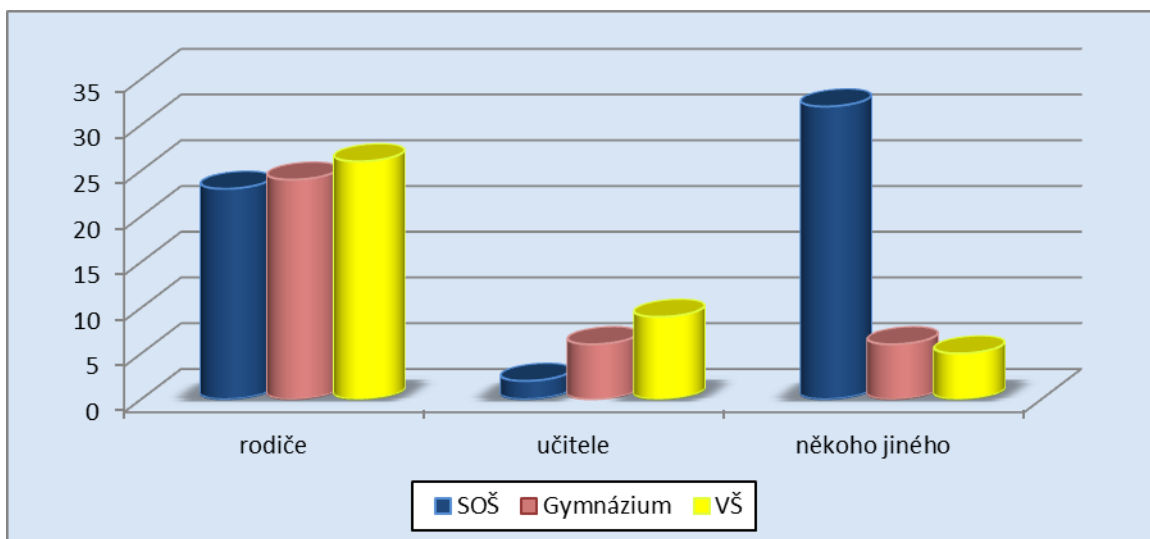

Zdroj: autor práce

Při odpovědích na tuto otázku se shodla většina studentů na odpovědi – spíše ne – SOŠ 45%, VŠ 48% a u gymnázia převažovaly odpovědi ano – 50%. Z tohoto zjištění pro nás vyplývá, že studenti se snaží sami nebo s pomocí někoho jiného zvládnout své

problémy, na rodiče se neobracejí tak často. I to nám ukazuje situaci v dnešní rodině, kdy rodiče buď nemají na své děti čas nebo jim nedokáží kvalifikovaně pomoci.

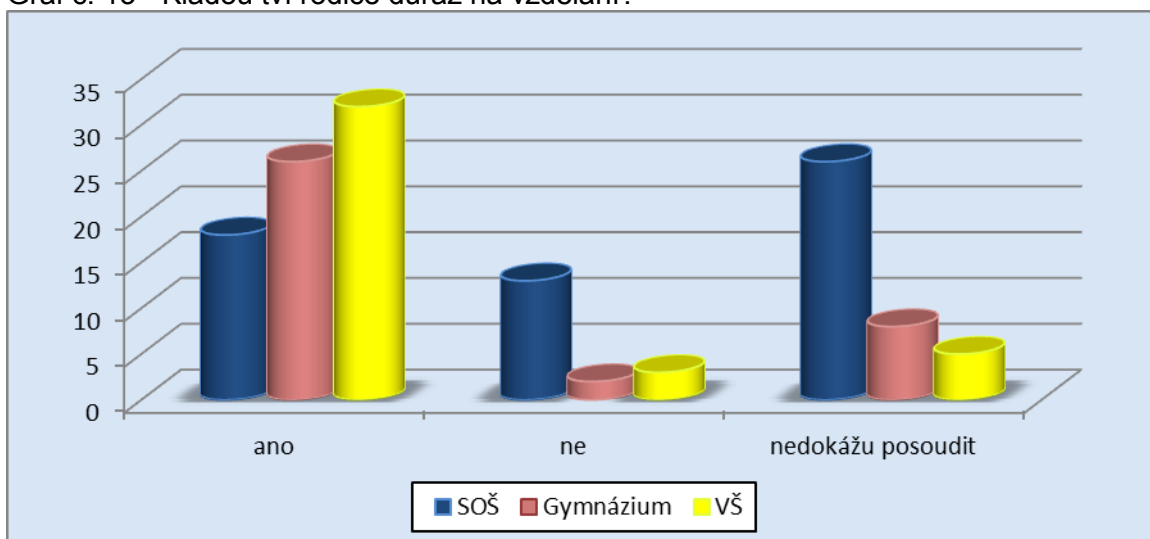
Graf č. 12 - Koho považuješ ve svém okolí za autoritu?

Zdroj: autor práce

Své rodiče považuje za autoritu 40% studentů SOŠ, 66% gymnazistů a 65% vysokoškoláků. Zajímavé pro nás je, že 56% studentů SOŠ považuje za autoritu někoho jiného. Co se týká autority učitele, roste v očích studentů zároveň s výškou vzdělání, nejvíce u vysokoškoláků – 23%.

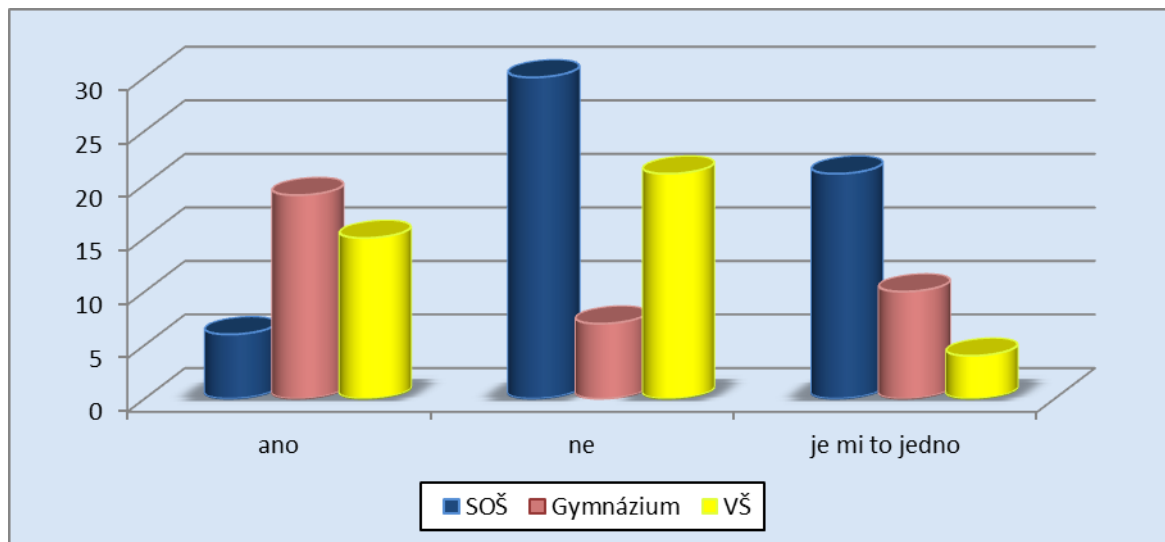
Graf č. 13 - Kladou tví rodiče důraz na vzdělání?

Zdroj: autor práce

Z grafu jednoznačně vyplývá, že důležitost vzdělání si uvědomují všichni rodiče, bez ohledu na to, jakou školu jejich potomek studuje. U SOŠ je to 32% rodičů, u gymnázia 72% a u VŠ celých 80% rodičů.

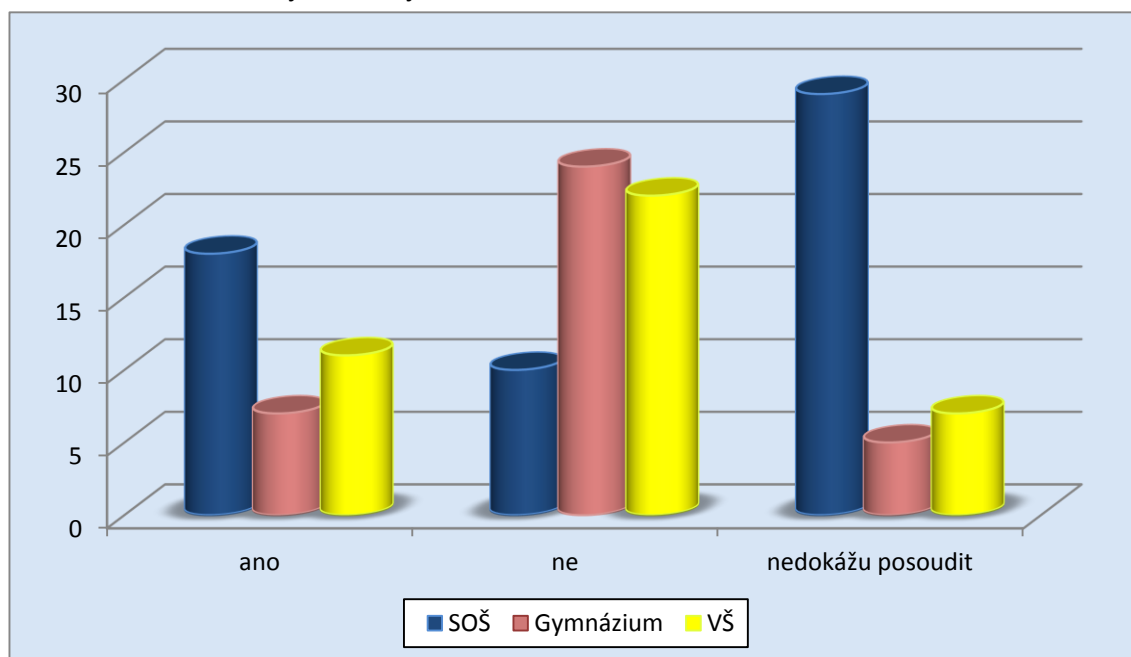
Graf č. 14 - Pře/a sis studovat to co rodiče?

Zdroj: autor práce

Graf nám ukázal, že dosažené vzdělání rodičů sice ovlivňuje přístup dětí ke vzdělávání, ale už tolik ne jejich zaměření. Stejnou školu nebo obor by si nezvolilo 53% studentů SOŠ a 52% vysokoškoláků.

Graf č. 15 - Ovlivnila výběr školy finanční situace rodičů?

Zdroj: autor práce

Nejvíce byli ovlivněni při výběru školy finanční situací rodičů studenti SOŠ, a to 32%. U středoškoláků a vysokoškoláků se tato situace nijak znatelně neprojevuje.

10 ANALÝZA A SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Po vyhodnocení výsledků z dotazníkového šetření můžeme potvrdit hypotézu č. 1, že na SOŠ studují převážně studenti žijící v neúplných rodinách, případně socioekonomicky slabších, a protože jim rodiče nejsou vzorem, málo je podporují a motivují, méně si váží vzdělání. Dokladem toho jsou odpovědi na otázky č. 1 a č. 5, kdy studenti spíše negativně hodnotili důležitost vzdělání a intenzitu zájmu rodičů. Ani při řešení problémů nemají tito studenti tendenci vyhledávat pomoc u svých rodičů, neboť ve většině případů v nich nespátřují autority. Můžeme se domnívat, že hodnoty, které spojujeme se vzděláním, podléhají třídnímu zakotvení, a že více než polovina rodičů z nižší sociální třídy neočekává od svých dětí lepší vzdělání, než jakého dosáhli oni. Nejvíce nás zaujaly odpovědi studentů na otázku o budoucí rodině, kdy 35 studentů z 57 (61%) nechce mít rodinu stejnou jako tu, ve které vyrůstali.

Hypotéza č. 2 je také potvrzena, studenti gymnázia se ve většině shodli na tom, že ze strany rodičů se jim dostává podpory i zájmu, a to je pro ně povzbuzením k vyššímu vzdělání. Gymnazisté často odpovídali kladně v otázkách týkajících se rodičů, např. zda jsou rodiče vzorem v dosaženém vzdělání, zda jim dokáží pomoci v problémové situaci a zda je dostatečně připravili do života. Potěšující byla i odpověď na otázku č. 12 – koho považuješ ve svém okolí za autoritu – kdy 24 z 36 studentů (67%) uvedlo rodiče. V rodinách gymnazistů se navíc kladně projevila ekonomická situace, protože podle otázky č. 15 nebyli při výběru školy ovlivněni finanční situací rodičů, ale volili si převážně školu sami dle zájmu.

Hypotéza 3 se potvrdila pouze částečně. Studenti VŠ si sice váží vzdělání nejvíce ze všech respondentů, ale příčinou není vždy vzor rodičů, ani jejich dosažené vzdělání, jak se nám ukázalo hlavně v otázce č. 2 a č. 14, kdy rodiče nejsou vzorem v dosaženém vzdělání celkem 18 studentům (45%) a stejnou školu jakou mají rodiče by nechtělo studovat 21 ze 40 dotázaných vysokoškoláků, což je 52,5%. Z dotazníků také vyplynulo, že převážná většina jejich rodičů (48%) dosahuje středoškolského vzdělání.

V bakalářské práci jsme si tak splnili hlavní cíl, který jsme si stanovili v úvodu práce, ověřit, jak moc jsou rodiče pro děti příkladem, jestli jejich dosažené vzdělání a zájem o školní výsledky ovlivňuje výšku vzdělání potomka, zda je rozhodující, že student žije v rodině úplné nebo neúplné a nakolik vůbec dnešní mládež oceňuje důležitost vzdělání.

Pokud bychom tedy měli odpovědět na základní výzkumnou otázku, stačí nám omezit se na konstatování, že rodinné prostředí má rozhodující vliv na školní úspěchy a přístup ke vzdělání u všech respondentů takřka bez výjimky.

Jak bylo zjištěno z dotazníkového šetření, rodina a její funkčnost se podílí na úspěšnosti žáka ve škole, přičemž školní výsledky do značné míry rozhodují o životní dráze každého z nás.

Studenti gymnázia a VŠ se většinou domnívají, že je jejich rodiče do života dobře připravili, že se jim dostalo dostatečné podpory při řešení problémů. Povšimněme si zajímavého zjištění, že většina by svoji rodinu chtěla stavět na stejných základech.

Studentům SOŠ se podpory ze strany rodiny nedostává v takové míře a také se domnívají, že rodina je do života náležitě nepřipravila. Navíc se většina studentů vyjádřila, že by si nepřáli mít stejnou rodinu jako je ta, ve které vyrůstali!!!

ZÁVĚR

Závěrem bychom mohli shrnout, že rodina a její prostředí významnou měrou ovlivňuje vývoj dítěte a je pro jedince nenahraditelná. Rodina úplná a plně funkční vychovává harmonické osobnosti, které mají velkou šanci na dosažení odpovídajícího vzdělání a tím pádem bezproblémové zařazení do společnosti i úspěchu na trhu práce.

Bohužel ne vždy plní rodina své funkce v plném rozsahu, tím mnohdy dochází k nežádoucím jevům ve výchově potomka. Jedinec, který vyrůstá v rodině problémové, neúplné, kdy rodiče neprojevují dostatečný zájem nejen o studijní výsledky, ale celkově o život dítěte, má vytvořené předpoklady pro nesprávný vývoj a tyto problémy si potom nese po celý život s sebou. Víme, že každý jedinec je individualita zasazená do prostředí, ve kterém dochází ke vzájemné interakci. Od toho se odvíjí chování jak dítěte, tak i jeho okolí, zejména rodičů.

Dosáhnout dokonalosti v rodičovství je snem snad každého z nás, ale nikomu se to nepodaří. Rodiče sice chtějí podvědomě využívat stejných výchovných postupů a prostředků při výchově, jako jejich rodič, ale to v dnešním světě nelze. Být perfektním rodičem není jednoduché a ani se to nedá naučit. Musíme si uvědomit, že dítě potřebuje domov a rodiče, kteří ho milují, prokazují jeden druhému úctu a to jsou hodnoty, které si dítě odnese do života. Cílem každé funkční rodiny by tedy mělo být vytvoření domova plného vřelosti, otevřenosti a soudržnosti. Velmi důležitý je i projevený zájem o studium, podpora při různých činnostech a celková harmonie prostředí, která inspiruje jedince k lepším výkonům.

Podstatné také je, aby rodiče dokázali svým dětem vštípit respekt a úctu. To jsou vlastnosti, které se nedají vytvořit za chvíli, za tímto úsilím stojí ve finále vlídné, otevřené a vstřícné vztahy a způsoby jednání, které utváří osobnost dítěte.

Ne všem rodičům se podaří mít správně vychované dítě. Není to proto, že by své děti neměli rádi, ale proto, že v dnešním světě existuje spousta problémů a překážek, se kterými se rodič musí vypořádat a ne vždy mu zůstane dostatek času a empatie k výchově potomka. Rodičovství je poslání a je vždy lepší pro dítě, když jsou na to dva. Dva lidé – máma a táta, lidé, kteří tvoří úplnou harmonickou rodinu, kde má dítě zázemí, pocit bezpečí a jistoty.

Tato práce není návodem k tomu, jak vychovávat. Cílem naší práce bylo poukázat na to, že rodina, její podpora, zájem rodičů, ale i dosažené vzdělání ovlivňují

přístup jedince ke studiu a celkovému pohledu na život a naším výzkumem jsme tyto hypotézy potvrdili.

Chtěli bychom, aby naše práce posloužila k zamyšlení, nakolik se na výchově a vzdělávání naší budoucí generace podílí rodina a přáli bychom si, aby funkčních rodin, které vychovávají vzdělané a sebevědomé osobnosti, bylo co nejvíce. Je nám jasné, že náš výzkum komplexně nezahrnul celou problematiku, neboť rodina je celek velice obšírný a zkoumat i jen určité zlomky z rodinného života vyžaduje spoustu času a úsilí.

V naší práci jsme chtěli dokázat, že pro úspěšnost dnešních mladých lidí, ať už na trhu práce nebo i v osobním životě, je stále nejdůležitější základ, který si odnášejí z rodiny, ve které vyrůstali. A pevně věříme, že jsme tento důležitý fakt naší prací potvrdili, i když zůstává stále mnoho aspektů, které můžeme v souvislosti s rodinou a vzděláváním jedince zkoumat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BECHYŇOVÁ, V. a M. KONVIČKOVÁ. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova, 1997. ISBN 80-7066-534-3.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D. a E. URBANOVSKÁ. *Obecná pedagogika I*, Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-20-7.
- GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D. a E. URBANOVSKÁ. *Obecná pedagogika II*, Olomouc: Hanex, 2002. ISBN 80-85783-24-X.
- HAVLÍK, R. a J. KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-327-7.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN neuvedeno.
- KATRŇÁK, T. a P. FUČÍK. *Návrat k sociálnímu původu*. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-241-0.
- KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-39-3.
- KOHOUTEK, R. *Základy pedagogické psychologie*. Brno: Cerm, 1996. ISBN 80-85867-94.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Potrál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. a kol. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- LANGMEIER, J. a D. KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing s.r.o., 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- LOCKE, J. *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1984. ISBN neuvedeno.
- MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86723-29-7.
- MAŘIKOVA, H., PETRUSEK, M. a A. VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Univerzita Karlova. 1996. ISBN 80-7184-311-3.

MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-494.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.

MOJŽÍŠ, L. a J. SOBOTA. *Základy rodinné výchovy*. Praha: Septima, 1997. ISBN 80-7216-023-0.

PRCHAL, J. *Vychováváme děti*. Praha: SPN, 1988. ISBN neuvedeno.

SCHAEFFEROVÁ, E. *Co je rodina?* Praha: Návrat domů, 1995. ISBN 80-85495-41-4.

STŘELEČ, S. *Výchova v rodině*. In kolektiv autorů. *Texty ke studiu otázek výchovy*. Brno: PdF MU, 1998. ISBN 80-210-0432-0.

TUČEK, M. *Česká rodina v transformaci- stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1998. ISBN 80-85950-45-6.

VACÍNOVÁ, M. a M. LANGOVÁ. *Vybrané kapitoly z psychologie*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-011-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-718480-34.

VÝROST, J. a I. SLAMĚNÍK. *Aplikovaná sociální psychologie I. Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. ISBN neuvedeno.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

ONDREJKOVIČ, P. *Socializácia v sociológii výchovy*. Bratislava: Veda, 2004. ISBN 80-224-0781-X AAB.

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ a TABULEK

Seznam grafů

Graf 1: Považuješ vzdělání v životě za důležité?	38
Graf 2: Jsou pro tebe rodiče vzorem v dosaženém vzdělání?	38
Graf 3: Zajímají se rodiče o tvé školní výsledky?	39
Graf 4: Jsi trestaný/á nebo odměňovaný/á za školní výsledky?	39
Graf 5: Myslíš si, že bys dosáhl/a lepších školních výsledků kdyby se ti rodiče více věnovali?	40
Graf 6: Podle čeho sis vybíral/a školu na které studuješ?	40
Graf 7: Kdyby sis mohl/a vybrat znovu, šel/šla bys znovu na stejnou školu?	41
Graf 8: Až budeš mít svou vlastní rodinu, chtěl/a bys, aby se podobala té, ve které jsi vyrůstal/a?	42
Graf 9: Dokáží tě rodiče podržet a pomoci při řešení problémů?	42
Graf 10: Myslíš si, že tě rodiče dostatečně připravili do života?	43
Graf 11: Žádáš sám/a své rodiče o podporu a pomoc při řešení problémů?	43
Graf 12: Koho považuješ ve svém okolí za autoritu?	44
Graf 13: Kladou tví rodiče důraz na vzdělání?	44
Graf 14: Přál/a sis studovat to co rodiče?	45
Graf 15: Ovlivnila výběr školy finanční situace rodičů?	46

Seznam tabulek

Tabulka 1: Stratifikace studentů	37
Tabulka 2: Dosažené vzdělání rodičů	37

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A - Dotazník	I
----------------------------	---

PŘÍLOHY

Příloha A – DOTAZNÍK PRO STUDENTY

DOTAZNÍK PRO STUDENTY

Milá studentko, milý studente.

Jsem studentkou Univerzity Jana Amose Komenského v Praze a obracím se na Tebe s prosbou o vyplnění mého dotazníku. Údaje, které dotazník poskytne, jsou anonymní a budou použité pouze pro zpracování mé bakalářské práce.

Předem děkuji za ochotu a Tvůj čas. S pozdravem Hana

Pohlaví ☐ ženské ☐ mužské

Věk: ☐ 15 – 20 ☐ 21 – 25

Jsem studentem: ☐ SOŠ ☐ gymnázia ☐ VŠ

Typ rodiny, ve které žiješ: ☐ úplná ☐ neúplná

Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů:	matka:	otec:
☐ vyučená	☐ vyučen	
☐ SŠ	☐ SŠ	
☐ VŠ	☐ VŠ	

1. Považuješ vzdělání v životě za důležité?

- ☐ Ano
- ☐ Spíše ne
- ☐ Ne

2. Jsou pro tebe rodiče vzorem v dosaženém vzdělání?

- ☐ Ano
- ☐ Spíše ne
- ☐ Ne

3. Zajímají se rodiče o tvé školní výsledky?

- ☐ Ano
- ☐ Spíše ne
- ☐ Ne

- 4. Jsi trestaný nebo odměňovaný za školní výsledky?**
- ☐ Trestaný
 - ☐ Odměňovaný
 - ☐ Ani jedno
- 5. Myslíš si, že bys dosáhl/a lepších školních výsledků, kdyby se ti rodiče více věnovali?**
- ☐ Ano
 - ☐ Ne
 - ☐ Nedokážu posoudit
- 6. Podle čeho sis vybíral/a školu na které studuješ?**
- ☐ Podle doporučení rodičů
 - ☐ Dle vlastního výběru
 - ☐ Podle blízkosti školy
 - ☐ Podle kamarádů
- 7. Kdyby sis mohl/a vybrat, šel/šla bys znovu na stejnou školu?**
- ☐ Ano
 - ☐ Ne
 - ☐ Nevím
- 8. Až budeš mít svou vlastní rodinu, chtěl/a bys, aby se podobala té, ve které jsi vyrůstal/a?**
- ☐ Ano
 - ☐ Ne
 - ☐ Nejsem si jistý/á
- 9. Dokáží tě rodiče podržet a pomoci při řešení problémů?**
- ☐ Ano
 - ☐ Ne
 - ☐ Nejsem si jistý/á
- 10. Myslíš si, že tě rodiče dobře připravili do života?**
- ☐ Ano
 - ☐ Ne
 - ☐ Nedokážu posoudit

11. Žádáš sám/a své rodiče o podporu a pomoc při řešení problémů?

- ☐ **Ano**
- ☐ **Spíše ne**
- ☐ **Ne**

12. Koho považuješ ve svém okolí za autoritu?

- ☐ **Rodiče**
- ☐ **Učitele**
- ☐ **Někoho jiného**

13. Kladou tví rodiče důraz na vzdělání?

- ☐ **Ano**
- ☐ **Ne**
- ☐ **Nedokážu posoudit**

14. Přál/a sis studovat to co rodiče?

- ☐ **Ano**
- ☐ **Ne**
- ☐ **Je mi to jedno**

15. Ovlivnila výběr školy finanční situace rodičů?

- ☐ **Ano**
- ☐ **Ne**
- ☐ **Nedokážu posoudit**

Děkuji za vyplnění dotazníku. ☺

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora:	Hana Kočí
Obor:	7501R022 – Vzdělávání dospělých
Forma studia:	Kombinované studium
Název práce:	Rodina a její socializační funkce
Rok:	2013
Počet stran textu bez příloh:	42
Celkový počet stran příloh:	3
Počet titulů českých použitých zdrojů:	28
Počet titulů zahraničních použitých zdrojů:	1
Počet internetových zdrojů:	0
Počet ostatních zdrojů:	0
Vedoucí práce:	PaedDr. Ľubomír Holkovič CSc.